

Op reis naar een duurzaam Nieuwkoop

Een onderzoek naar de klimaat- en energietransitie
van de gemeente Nieuwkoop.

Rekenkamer Nieuwkoop

Reac. i.d. 27 september 2018 nr. 2018-087

Eden Hutter

Rekenkamer Nieuwkoop

Colofon

Deze rapportage geeft zicht op het beleid van de gemeente Nieuwkoop ten aanzien van de klimaat- en energietransitie, de wijze waarop het beleid wordt uitgevoerd, de tussenresultaten en de route die nog voorligt.

De rapportage is opgesteld door twee onderzoekers van het bestuurlijk onderzoeks- en adviesbureau Partners+Pröpper : Ing. Peter Struik MBA en Hilda Sietsema.

PARTNERS+PRÖPPER
DENKERS EN DOENERS VOOR DE PUBLIEKE ZAAK

Noordwijk, 29 augustus 2018

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	3
1.1	Aanleiding.....	3
1.2	Doel en vraagstelling.....	4
1.3	Aanpak en reikwijdte van het onderzoek.....	5
1.4	Leeswijzer	6
2	De ambities van de gemeente Nieuwkoop.....	7
2.1	Landelijk, provinciaal en regionaal beleid.....	8
2.2	Lokaal beleid van de gemeente Nieuwkoop.....	10
2.3	De uitvoeringsagenda van de gemeente Nieuwkoop	13
3	De tussenstand.....	15
3.1	Stand van zaken opgave klimaat- en energietransitie Nieuwkoop	15
3.2	Stand van zaken realisatie uitvoeringsagenda.....	18
3.3	Stimulansen en barrières voor realisatie van ambities	19
4	De verdere reisroute.....	21
5	Conclusies en aanbevelingen	24
5.1	Conclusies	24
5.2	Aanbevelingen	26
	Bestuurlijke reactie van het College van B&W	28
Bijlage 1	Stand van zaken Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018.....	30
Bijlage 2	Lijst met gesprekspartners en bronnenlijst	35

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In het onderzoeksprogramma van de Rekenkamer Nieuwkoop is opgenomen dat in 2017 een onderzoek zal worden uitgevoerd naar het duurzaamheidsbeleid van de gemeente. De reden hiervan is dat de maatschappelijke opgave op dit terrein bijzonder groot is en alle gemeenten - waaronder ook Nieuwkoop - daar een enorme inspanning voor moeten doen.

Nederland wil namelijk in 2050 energieneutraal zijn. Met andere woorden: Nederland wil in dat jaar niet meer bijdragen aan klimaatverandering. We leven dan bijvoorbeeld in energieneutrale huizen en werken in energieneutrale kantoren. Bijvoorbeeld omdat het verbruik van energie op jaarbasis niet meer bedraagt dan de energie die de woning of het kantoor zelf opwekt met hernieuwbare energiebronnen. Dat betekent dat voor het jaar 2050 geen gas, kolen of olie gebruikt zal worden. Het verbruik van deze fossiele brandstoffen draagt via CO₂ uitstoot immers bij aan een klimaatverandering. In plaats daarvan gebruikt Nederland energie uit wind, zon en warmte uit de bodem, lucht en water. Dit wordt ook wel de energietransitie genoemd.

Eind 2015 hebben 195 landen in Parijs afgesproken dat de aarde niet meer dan 2 graden Celsius mag opwarmen. Om dit doel te realiseren zijn forse maatregelen nodig, zoals het terugdringen van de CO₂-uitstoot naar nagenoeg nul. Dat betekent nagenoeg stoppen met fossiele brandstoffen zoals kolen, aardgas en olie en een omschakeling naar alternatieve energiebronnen zoals wind, zon en aardwarmte. Het akkoord zoals gesloten in Parijs heeft inmiddels ook landelijke, provinciale, regionale en lokale doorwerking. Het vormt het uitgangspunt voor het beleid van het kabinet, de Energieagenda van de Provincie Zuid-Holland, het Energieakkoord in Holland Rijnland verband en de Duurzaamheidsagenda van de gemeente Nieuwkoop. Al dat klimaatbeleid zal ons leven behoorlijk beïnvloeden, ook op korte termijn. Daar is ook (toenemend) maatschappelijk draagvlak voor.

Ter illustratie een greep uit een aantal recente berichten.

Een brede klimaatcoalitie bestaande uit de installateurkoepel UNETO-VNI, Energie Nederland, Greenpeace en een groot aantal andere organisaties pleit om vanaf 2021 cv-ketels alleen nog te vervangen in combinatie met een duurzaam alternatief zoals een hybride warmtepomp.

In Amsterdam wil Groenlinks (a) een volledig autovrije binnenstad met geleidelijke uitbreiding naar omliggende wijken, (b) De stad zou verder 30 windmolens moeten bouwen en in 2022 moeten er 1 miljoen zonnepanelen op de daken liggen en (c) In 2030 moet Amsterdam aardgasvrij zijn.

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) adviseerde in een rapport van 3 april jl. om veel minder vlees en zuivel te gaan eten en drinken.

Het kabinet wil dat in de hele Europese Unie een belasting op vliegen komt.

1.2 Doel en vraagstelling

Doel

Doel van het onderzoek is de raad zicht geven op:

- de mate waarin de beoogde doelen van het gemeentelijke beleid op het terrein van duurzaamheid worden gerealiseerd;
- de kernvoorwaarden die moeten zijn ingevuld om de beoogde doelen te realiseren;
- wat daarvan reeds is ingevuld en wat nog nodig is om de doelen te realiseren.

Vraagstelling

De Rekenkamer heeft de onderstaande vragen geformuleerd die in het voorliggende rapport verder zullen worden beantwoord.

- 1 Wat zijn de ambities van de gemeente Nieuwkoop?
 - a Hoe ziet het gemeentelijk beleid ten aanzien van duurzaamheid er uit?
 - b Hoe sluit het gemeentelijk beleid aan op het landelijk, provinciaal en regionaal beleid?
 - c Welke doelen heeft de gemeente gesteld en welke projecten en/of activiteiten heeft de gemeente gedefinieerd voor de realisatie van die doelen?
 - d Welke afwegingen zijn gemaakt - of maakt de gemeente - ten aanzien van keuzes voor projecten?
 - e Hoeveel financiële middelen zijn hierbij gereserveerd?
- 2 Waar staat de gemeente Nieuwkoop nu?
 - a In welke mate zijn tot op heden de doelen gerealiseerd en welke projecten en/of activiteiten zijn daarbij gestart, in uitvoering of reeds uitgevoerd?
 - b In welke mate zijn de gereserveerde financiële middelen benut en waaraan?
 - c Welke voorwaarden heeft de gemeente ingevuld om de doelen te realiseren?
 - d Wat werkt stimulerend en wat zijn barrières?
- 3 Wat is nog nodig om de ambities te realiseren?
 - a Welke voorwaarden moeten nog worden ingevuld?
 - b Welke samenwerking is nodig en welke rol en werkwijze kan de gemeente daarbij invullen om de ambities daadwerkelijk te kunnen realiseren?
 - c Hoe draag je zorg voor het benutten van synergie door integraal te werken?
- 4 Hoe komt de raad in positie?
 - a Hoe geeft de raad inhoud aan politieke sturing en controle?
 - b Hoe is de informatieverstrekking aan de raad?
- 5 Wat zijn concrete lessen (conclusies) en wat zijn aanbevelingen?

1.3 Aanpak en reikwijdte van het onderzoek

AANPAK VIA EEN TOEKOMSTGERICHT EN PARTICIPATIEF ONDERZOEK

Het onderzoek staat enerzijds in het teken van evaluatie van **ervaringen tot heden**¹: wat is tot nu toe wel of niet gerealiseerd wat kunnen wij hiervan leren met oog op de toekomst?

Anderzijds draagt het onderzoek bij aan het realiseren van ambities op langere termijn. Daarom staat de vraag centraal: wat is nog nodig om de doelen op het terrein van duurzaamheid te realiseren? In dat licht is het onderzoek te typeren als een **realisatiegericht** onderzoek (toekomstgericht). Dat betekent concreet:

- Partijen die een bijdrage leveren aan de realisatie van de doelen zijn betrokken in het onderzoek. In werkateliers en interviews is samen gekeken naar wat al gerealiseerd is en wat nog nodig is. Ook is in werkateliers voortgebouwd op materiaal uit voorgaande werkateliers. Zo is gaandeweg het onderzoek een gedeeld beeld ontstaan over wat nog nodig is voor de realisatie van het eindbeeld wat de gemeente voor ogen heeft.

Deelnemers aan de werkateliers waren raadsleden, initiatiefnemers/inwoners en bedrijven. Hierbij opgemerkt dat het om een relatief klein aantal deelnemers gaat (in totaal 21 deelnemers). De beelden/meningen van deelnemers aan de werkateliers zijn dus op voorhand niet aan te merken als een afspiegeling van een gehele populatie. Daarom is ook gebruik gemaakt van triangulatie. Dat betekent dat er verschillende bronnen (werkateliers, interviews en schriftelijke stukken) gebruikt zijn. Bevindingen uit verschillende bronnen die elkaar overlappen/ hetzelfde zijn/ elkaar niet tegenspreken, zijn waarschijnlijk objectief waar.

- De rekenkamer is in dit onderzoek minder 'normerend' te werk is gegaan. De norm bestaat immers uit het gewenste eindbeeld van de gemeente zelf. De rekenkamercommissie heeft vooral getoetst of er een gedeeld beeld is van dat eindbeeld en de weg er naar toe. En als dat niet het geval is, hoe dat gedeelde beeld tot stand zou kunnen komen. Dit geeft handvatten voor de raad hoe grip te houden op het proces.

Realisatiegericht onderzoek is een mengvorm tussen ex post en ex ante onderzoek. Het gaat om het ophalen van lessen uit het verleden op grond van onderzoek (ex post). Deze lessen worden vervolgens gebruikt als vertrekpunt om te bepalen wat nog nodig is om het gewenste toekomstbeeld te realiseren (ex ante). Het evaluatiekader vormt een gewenst toekomstbeeld; in dit onderzoek is dat de klimaat- en energietransitie. Het onderzoek gaat vervolgens in op twee vragen. De eerste vraag gaat over de huidige stand van zaken: in welke mate is het gewenste toekomstbeeld al gerealiseerd (wat al wel en wat nog niet)? De tweede vraag is gericht op wat nog nodig is voor het realiseren van dit gewenste toekomstbeeld, op grond van ex post onderzoek naar de aanpak en het beleid tot nu toe. Om te bepalen wat nog nodig is om het toekomstbeeld te realiseren zijn in dit onderzoek beelden en meningen hierover opgehaald in werkateliers en gesprekken (zie deelnemers in bijlage 2). Er zijn naast individuele gesprekken ook 3 werkateliers georganiseerd waarvoor 21 mensen zich hebben aangemeld. De beelden en meningen zijn - in combinatie met schriftelijke stukken - door de onderzoekers geanalyseerd. Samenhangende en consistente beelden en meningen zijn in dit rapport gebruikt voor de bevindingen.

EVALUATIEMODEL

De beschreven aanpak laat zich vertalen in het onderstaande evaluatiemodel. Het evaluatiemodel bestaat uit vier hoofdblokken die aansluiten op de onderzoeksvragen van paragraaf 1.2.

¹ Met heden wordt hier bedoeld: t/m maart 2018.

Figuur 1.1 Evaluatiemodel

REIKWIJDTE

Duurzaamheid is door de jaren heen een breed begrip geworden. Alles wat te maken heeft met maatschappelijk verantwoord leven, milieu, ecologie en toekomstgericht denken wordt onder duurzaamheid geschaard. Veelal wordt daarbij de term duurzaamheid omschreven aan de hand van het model van drie P's:

- People (mensen)
- Profit (winst)
- Planet (aarde)

Dit model gaat ervan uit dat we van welvaart kunnen genieten maar dat het tegelijkertijd ook onze taak is om goed voor mensen en het milieu te zorgen, nu en in de toekomst. In het voorliggende onderzoek beperken we ons tot het onderwerp energie met betrekking tot twee thema's: **Vastgoed en Werken**. Daarmee is het onderzoek behapbaar en dit zijn ook thema's binnen het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nieuwkoop en onderwerpen die grote impact hebben op het milieu.

1.4 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken worden de onderzoeksvragen achtereenvolgens behandeld. De rol/positie van de raad (vraag 4) wordt in alle hoofdstukken belicht en is derhalve geen apart deel.

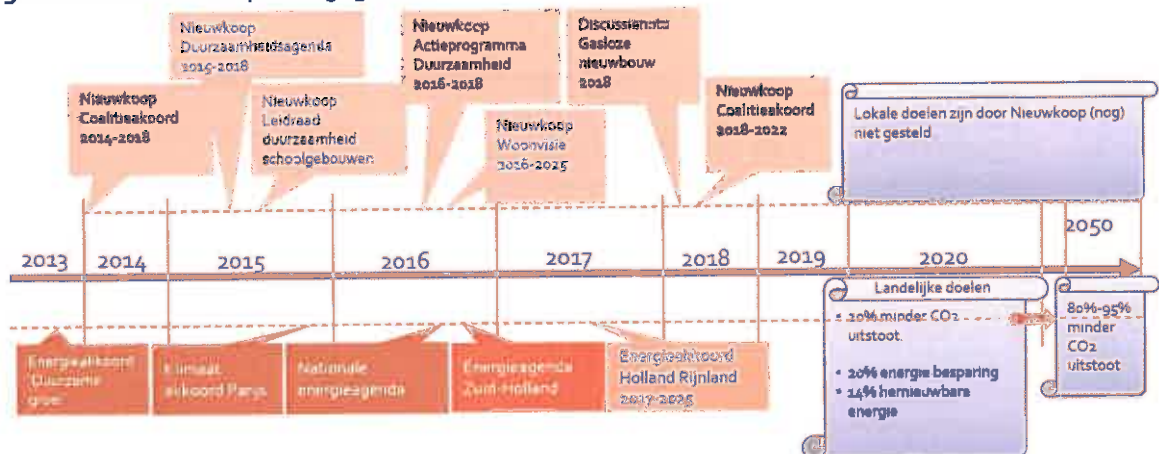
Hoofdstuk 2	De ambities van de gemeente Nieuwkoop (deelvraag 1)	De positie van de raad (deelvraag 4)
Hoofdstuk 3	De tussenstand (deelvraag 2)	
Hoofdstuk 4	De verdere reisroute (deelvraag 3)	
Hoofdstuk 5	Conclusies en aanbevelingen (deelvraag 5)	

2 De ambities van de gemeente Nieuwkoop

KERNBEVINDINGEN

- 1 Duurzaamheid staat al sinds 2014 op de agenda van de gemeente Nieuwkoop. De raad stelt in 2015 en 2016 respectievelijk een duurzaamheidsagenda en actieprogramma vast. Nieuwkoop is daarbij pro-actief want loopt vooruit op duurzaamheidsagenda's van het Rijk, de Provincie en de regio Holland Rijnland.
- 2 De bijdrage van Nieuwkoop aan de regionale doelen is niet helder. Dat komt omdat het beleid op regionaal niveau later tot stand is gekomen en de gemeente Nieuwkoop zelf vooralsnog geen evalueerbare lokale doelen heeft gesteld. Dit in termen van de klimaattransitie (CO₂-reductie) en energietransitie (besparing en energieopwekking via hernieuwbare bronnen). Overigens stellen veel gemeenten geen evalueerbare lokale doelen, het is vaak een expliciete keuze om dit niet te doen.
- 3 Op specifieke terreinen stelt de raad wel evalueerbare doelen en concrete kaders. Voorbeelden zijn te vinden in de leidraad Schoolgebouwen, de Woonvisie en de discussienota Gasloze nieuwbouw Nieuwkoop 2018.
- 4 Het Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018 van Nieuwkoop is vooral pragmatisch: het bestaat uit projecten en activiteiten. Dat is een bewuste keuze. Nieuwkoop wil in eerste instantie beweging en samenwerking op gang brengen. Dat geldt voor de gemeentelijke organisatie zelf en voor partijen in de samenleving (inwoners, bedrijven en organisaties).
- 5 Er is behoefte aan intensivering en versnelling. Voor de realisatie van de duurzaamheidsagenda heeft de raad in 2015 een bedrag van € 450K gereserveerd. Vanaf 2018 schaaft de raad op met een toevoeging aan de reserve Duurzaamheid van € 2 Mln.

Het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nieuwkoop staat niet los van het beleid op rijks-, provinciaal- en regionaal niveau. Op alle niveaus is de afgelopen jaren beleid ontwikkeld en vastgesteld. In dit hoofdstuk zal dan ook het beleid van de gemeente Nieuwkoop in die context worden geplaatst. Hierdoor ontstaat zicht op de chronologie waarmee beleid op verschillende niveaus tot stand komt en wat de samenhang is. In de onderstaande figuur wordt een tijdslijn gepresenteerd met de beleids mijlpalen. Onderin de tijdslijn zijn de mijlpalen op landelijk, provinciaal en regionaal niveau weergegeven. Als startpunt is gekozen het landelijke Energieakkoord 'Duurzame groei'. In dat akkoord werden namelijk - meer dan voorheen - doelstellingen op het terrein van duurzaamheid scherper geformuleerd met een breed draagvlak in de samenleving. Het akkoord heeft dan ook als kader gewerkt voor de ontwikkeling van beleidsplannen op landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal niveau. Bovenaan de tijdslijn worden de beleids mijlpalen van de gemeente Nieuwkoop weergegeven.

Figuur 2.1: landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal beleid in de tijd gezien.

2.1 Landelijk, provinciaal en regionaal beleid

NATIONAAL ENERGIEAKKOORD 'DUURZAME GROEI'

Op 6 september 2013 is onder leiding van de Sociaal Economische Raad het **Nationaal Energieakkoord** door 49 overheids- en belangenorganisaties ondertekend. Het akkoord omvat afspraken voor korte-, middellange en langere termijn.

De volgende doelen zijn gesteld:

- Een besparing van het energieverbruik met gemiddeld 1,5% per jaar.
- 100 petajoule aan energiebesparing per 2020.
- Het aandeel van hernieuwbare energieopwekking is 14% in 2020 en 16% in 2023.

Ter illustratie: 1 petajoule komt overeen met het jaarlijkse gemiddelde elektriciteits- en gasverbruik van circa 15.000 huishoudens. 100 petajoule staat dus gelijk aan 1.5 Mln huishoudens.

Bron: Energieakkoord 'Duurzame groei'

HET KLIMAATAKKOORD EN DE NATIONALE ENERGIEAGENDA

Op 12 december 2015 is in Parijs het **klimaatakkoord** gepresenteerd en in april 2016 heeft Nederland samen met 193 landen het akkoord getekend. Er is afgesproken dat de aarde niet meer dan 1,5 tot 2,0 graden Celsius mag opwarmen. Om dit doel te realiseren is een energietransitie met forse maatregelen nodig. Om hier handen en voeten aan te geven heeft het Rijk het klimaatakkoord vertaald naar een **Nationale Energieagenda**. In deze agenda stelt het kabinet te sturen op één primair doel, namelijk het verminderen van de uitstoot van CO₂.

De ambities van het kabinet:

Nederland wil in 2050 haar CO₂-uitstoot met 80% tot 95% hebben teruggebracht, ten opzichte van de uitstoot in 1990.

Bron: Nationale Energieagenda

Om dit doel te realiseren zal worden ingezet op twee sporen. Enerzijds energiebesparing en anderzijds het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie in de energiemix. Het was/is met de huidige kennis van zaken niet goed mogelijk om van tevoren de optimale verhouding tussen deze twee sporen te bepalen. Het kabinet is dan ook van mening dat door te sturen op CO₂-reductie de meest optimale en kosteneffectieve mix tussen de twee sporen in de markt tot stand zal komen.

Op een aantal onderdelen is een inspanning vanuit het Rijk nodig, bijvoorbeeld de regierol bij windenergie op zee. Op andere onderdelen zijn juist lokale overheden meer aan zet, geflankeerd met stimulerende en dwingende instrumenten vanuit het Rijk (de wortel en de stok). Het gaat daarbij voornamelijk om CO₂-reductie in de gebouwde omgeving. Denk aan:

- Energiebesparing in woningen, maatschappelijk vastgoed en bedrijfspanden.
- Lokale energieopwekking door inzet van hernieuwbare energiebronnen.
- Het aardgasloos maken van de gebouwde omgeving.

PROVINCIAAL BELEID

De energietransitie is door de provincie Zuid-Holland vertaald naar de **Energieagenda Zuid-Holland 2016-2020-2050**, met de titel "Watt anders".

De ambities van de provincie:

- In 2035 is de energievoorziening voor de gebouwde omgeving CO₂-neutraal².
- In 2020 is de CO₂-uitstoot van de glastuinbouw gehalveerd en in 2050 CO₂-neutraal.
- Ten aanzien van hernieuwbare energiebronnen wordt ingezet op duurzame warmte (20 PJ), wind (in 2020 735,5 MW), Zon (in 2020 1,5 PJ), biomassa en delta-energie.

Bron: Energieagenda Zuid-Holland 2016-2020-2050

REGIONAAL BELEID

Het regionaal beleid is vastgelegd in het **Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025**. Dat beleid is lokaal door de raad van de gemeente Nieuwkoop vastgesteld op 6 juli 2017 en de raad heeft voor de uitvoering ook budget beschikbaar gesteld, te weten € 14.275,- in 2017 en € 28.154,- in 2018.

De veertien gemeenten die samenwerken in Holland Rijnland verband voeren lokaal diverse projecten uit, en werken daarbij samen met de provincie Zuid-Holland, de Omgevingsdienst en het Hoogheemraadschap van Rijnland. Voor een aantal ontwikkelingen is een regionale aanpak noodzakelijk. Zo vraagt bijvoorbeeld de inpassing van energieopwekking in het landschap om een regionale visie. Door activiteiten regionaal te organiseren kunnen schaalvoordelen worden behaald, trajecten worden versneld en kan meer impact worden gerealiseerd.

De ambities van de regio Holland Rijnland

In 2050:

- wordt het energieverbruik binnen de regio (34,6 petajoule) volledig gedekt door energie uit duurzame energiebronnen of restbronnen, waarvan tenminste 80% uit de eigen regio komt.
- stoot de regio in 2050 nauwelijks meer CO₂ uit voor energievoorziening. Er is dan ten opzicht van het huidige energieverbruik sprake van 30% energiebesparing (10 petajoule).
- gebruikt de regio geen aardgas meer in de gebouwde omgeving.

In 2025:

- wordt er 2,5 petajoule duurzame energie opgewekt: zonnedaken, zonnepanelen en wind.
- is er sprake van 2,5 petajoule energiebesparing.
- warmtevragers en warmtegevers zijn gekoppeld.

Bron: Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025

Het Energieakkoord omvat verder een uitvoeringsprogramma met vier onderdelen:

- 1 Energiebesparing: gemeentelijk vastgoed energieneutraal.
- 2 Hernieuwbare energie: zo veel als mogelijk opwekken van hernieuwbare energie zoals warmte, zon en wind.

² De provincie gebruikt hier de term 'CO₂-neutraal'. CO₂-neutraal betekent dat een proces niet bijdraagt aan klimaatverandering.

- 3 Innovatie en vernieuwing: stimuleren en ondersteunen van drie Greenports³ in de regio en faciliteren van duurzame mobiliteit.
- 4 Onderzoek, kennis en ondersteuning.

Partners (waaronder de gemeenten) kunnen zelf aangeven waar de lokale ambities liggen en aan welke onderdeel van het uitvoeringsprogramma de gemeente een bijdrage wil leveren. Zie voor de lokale ambities van Nieuwkoop de volgende paragraaf 2.2 Verder heeft de omgevingsdienst samen met de gemeenten een digitaal energieloket (Duurzaam Bouwloket) ingesteld. Inwoners kunnen daar terecht voor advies over energiebesparing en energieopwekking, offertes opvragen en informatie opvragen over subsidies en duurzaamheidsleningen. De gemeente Nieuwkoop ontvangt ieder kwartaal een rapportage over de activiteiten en effecten van het Duurzaam Bouwloket.

De projectorganisatie binnen Holland Rijnland verband bestaat uit:

- *Bestuurlijk overleg*: periodiek overleg met de energiebestuurders van de regio, op termijn kan dat worden aangevuld met private partijen en kennisinstellingen.
- *Projectgroep, kerngroep en werkplaats*: eens per twee maanden komt de brede projectgroep samen om de voortgang en nieuwe ontwikkelingen te bespreken. Een kerngroep bestaande uit provincie, hoogheemraadschap, Leiden, Alphen aan den Rijn en Holland Rijnland denkt mee bij besluitvorming en bestuurlijke bijeenkomsten. Een ochtend in de maand wordt ingericht als gezamenlijke ontmoetings- en werkplaats.
- *Monitoring en terugkoppeling*: alle uitvoeringslijnen worden inhoudelijk gemonitord zodat voor het gehele programma een duidelijk beeld ontstaat van de stand van zaken en voortgang. Terugkoppeling vindt plaats binnen de projectorganisatie en via portefeuillehoudersoverleggen.

NIEUWE KABINET

Het nieuwe kabinet wil een nieuw landelijk Klimaatakkoord afsluiten. Het Interbestuurlijk Programma is inmiddels ondertekend, waarmee een eerste stap is gezet. In het Interbestuurlijk Programma wordt op hoofdlijnen de samenwerking tussen gemeenten, provincies, waterschappen en het rijk afgesproken. Het streven is:

- een CO₂-reductie tot 49 % in 2030.
- circa 50.000 nieuwbouwwoningen per jaar aardgasvrij op te leveren in 2021.
- 30.000-50.000 bestaande woningen per jaar aardgasvrij te maken of 'aardgasvrij-ready'.

2.2 Lokaal beleid van de gemeente Nieuwkoop

Vooruitlopend op provinciaal en regionaal beleid heeft de gemeente Nieuwkoop in 2015 lokaal beleid en daaropvolgend in 2016 een actieprogramma ontwikkeld en vastgesteld. Dit beleid is ontwikkeld in navolging op het Nationaal Energieakkoord uit 2013. Gemeenten hebben zich namelijk - vertegenwoordigd door de VNG - gecommitteerd aan dit akkoord. Een compleet beeld van het beleid van Nieuwkoop wordt verder gevormd in 7 stukken.

In chronologische volgorde (zie ook figuur 2.1):

- 1 Coalitieakkoord 2014 - 2018: De kracht van de samenleving.
- 2 Duurzaamheidsagenda Nieuwkoop 2015-2018, vastgesteld 11 juni 2015.
- 3 Leidraad 'Duurzaamheid schoolgebouwen', vastgesteld 15 oktober 2015.
- 4 Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018, vastgesteld 15 september 2016.

³ Een Greenport is een term die wordt gebruikt voor een groot tuinbouwcluster, waarin planten, bomen, bollen, bloemen en groenten worden geproduceerd en verhandeld.

- 5 Woonvisie Nieuwkoop 2016-2025, vastgesteld 6 oktober 2016.
- 6 Discussienota Gasloze nieuwbouw Nieuwkoop 2018, vastgesteld 1 februari 2018.
- 7 Coalitieakkoord 2018 - 2022: Verbinden, Vertrouwen, Vooruitgaan.

COALITIEAKKOORD 2014-2018

In het coalitieakkoord 2014-2018 is de inzet van de gemeente op hoofdlijnen gericht op drie componenten:

- *Stimuleren en aanmoedigen van initiatieven vanuit de samenleving.* De gemeente speelt daarbij een faciliterende rol en staat positief tegenover mensen die zelf energie willen opwekken.
- *Als gemeentelijke organisatie het goede voorbeeld geven.* Duurzaam inkopen en het energie neutraal maken van gemeentelijke gebouwen en het duurzaam maken van het gemeentelijk wagenpark.
- *Verkennen van locaties voor energieparken.* Het onderzoeken of er passende locaties zijn binnen de gemeente voor energieparken met zonnepanelen en goede locaties voor openbare, meervoudige elektrische oplaadpunten.

Bron: Coalitieakkoord 2014- 2018: De kracht van de samenleving.

DUURZAAMHEIDSAGENDA 2015 - 2018

Wat is duurzaamheid voor de gemeente Nieuwkoop?

Duurzaamheid houdt in dat bij alle ontwikkelingen, beleid, plannen en activiteiten een optimale balans gezocht wordt tussen de sociale, ecologische en economische gevolgen daarvan, ofwel de consequenties voor 'people', 'planet' en 'profit'. Duurzaamheid houdt ook solidariteit in tussen huidige en toekomstige generaties.

Bron: duurzaamheidsagenda 2015-2018

In navolging op het coalitieakkoord heeft de raad in juni 2015 de **Duurzaamheidsagenda 2015 - 2018** vastgesteld. De duurzaamheidsagenda geeft vooral richting aan samenwerking en activiteiten op het terrein van duurzaamheid. Er zijn geen evalueerbare klimaat- en energiedoelstellingen geformuleerd. Dit in termen van CO₂-reductie, energiebesparing en energieopwekking met hernieuwbare energiebronnen.

Voor de realisatie van het beleid heeft de gemeente in 2015 een bedrag van € 450.000,- gereserveerd. Daarvan is € 80.000,- per jaar voor een periode van drie jaar bestemd voor duurzame openbare verlichting. Daarmee is een budget beschikbaar van € 210.000,- voor het ondersteunen van verdere duurzame initiatieven. Bij vaststelling van de begroting 2018-2021 heeft de raad ingestemd met een toevoeging aan de reserve Duurzaamheid van in totaal € 2 Mln.

De duurzaamheidsagenda omvat vier thema's die zijn afgeleid van het landelijke Energieakkoord uit 2013: Energie (besparing en opwekking), Mobiliteit, Afval en Inkoop. Op elk thema heeft de gemeente doelen en de bijdrage geformuleerd die de gemeente, inwoners en bedrijven kunnen leveren aan de realisatie van die doelen.

De gemeente Nieuwkoop onderscheidt twee rollen voor zichzelf: die als beleidsmaker maar ook die als bedrijf. De laatste rol voornamelijk om het goede voorbeeld te geven. De ambities en bijdragen zijn - op uitzonderingen na - hoofdzakelijk geformuleerd in termen van niet-evalueerbare doelen en activiteiten, ter illustratie zie het onderstaande kader.

Ter illustratie een aantal voorbeelden van ambities van de gemeente Nieuwkoop

DE GEMEENTE ALS BEDRIJF

- De gemeente wil in 2018 een energiebesparing op de straatverlichting van 8% (evalueerbaar doel). Dit door de straatverlichting te vervangen door LED-verlichting (activiteit).
- De gemeente wil gemeentelijk vastgoed verduurzamen (niet-evalueerbaar doel). De gemeente verkent daartoe zonnepanelen op gemeentelijk vastgoed (activiteit).
- De gemeente wil een zo duurzaam als mogelijk wagenpark (niet-evalueerbaar doel). Bij vervanging van eigen voertuigen is duurzaamheid een belangrijk criterium (activiteit).

WAT KUNNEN BEDRIJVEN DOEN?

- Reduceren van CO₂ (niet evalueerbaar doel). Door het ontwikkelen van een milieubarometer waarmee men kan monitoren (activiteit).

WAT KUNNEN INWONERS DOEN?

- Verminderen van energieverbruik (niet evalueerbaar doel). Inhoudelijke kennisdeling met betrekking tot concreet resultaat (activiteit).

Bron: *duurzaamheidsagenda 2015 – 2018*

LEIDRAAD DUURZAAMHEID SCHOOLGEBOUWEN

Op 15 oktober 2015 heeft de raad de leidraad 'Duurzaamheid schoolgebouwen' vastgesteld. Dit vormt het kader voor te ontwikkelen schoolgebouwen in de gemeente. De leidraad is ontwikkeld in navolging van een door de raad aangenomen motie d.d. 11 juni 2015, waarin de raad het college verzoekt de nieuwbouwplannen voor scholen in de gemeente Nieuwkoop zo duurzaam mogelijk vorm te geven en daarbij de duurzaamheidsdoelen zo concreet als mogelijk te formuleren. Voor dat laatste gebruikt de gemeente de zogenaamde BREEAM systematiek⁴ en gaat daarbij uit van een minimale score van 3 (very good) en zo mogelijk 4 (excellent).

WOONVISIE 2016 – 2025

In de woonvisie 2016 – 2025 stelt de gemeente Nieuwkoop eisen aan nieuwbouw van woningen. Hier worden wel in grotere mate evalueerbare energiedoelen geformuleerd. In lijn met het landelijke overheidsbeleid moeten alle nieuw te bouwen woningen vanaf 2020 "bijna-energie neutraal" zijn. De gemeente Nieuwkoop stuurt daarbij op extra maatregelen zoals gasloze wijken of "nul-op-de-meter" woningen. Verder heeft de gemeente met woningcorporaties prestatieafspraken gemaakt om de bestaande woningvoorraad te verduurzamen.

DISCUSSIE NOTA GASLOZE NIEUWBOUW NIEUWKOOP 2018

In de discussienota Gasloze nieuwbouw 2018 formuleert de gemeente Nieuwkoop ambities voor nieuw te bouwen woonwijken, zie onderstaande kader.

'Nieuwe woningen in nieuw te ontwikkelen woonwijken sluiten we niet aan op het gasnet tenzij de ontwikkeling van een wijk in een vergevorderd stadium is en onomkeerbare verwachtingen zijn gewekt richting de nieuwe inwoners of kavelkopers ten aanzien van het aansluiten op gas.'

⁴ Het keurmerk BREEAM staat voor 'Building Research Establishment Environmental Assessment Method'. Het is een meetinstrument voor beoordeling van de duurzaamheid van gebouwen. Gebouwen worden beoordeeld op basis van onderwerpen die zijn gegroepeerd in negen categorieën: management, materialen, transport, afval, water, welzijn & gezondheid, vervuiling, energie en landgebruik & ecologie. Er worden drie scores berekend voor de onderdelen Asset, Beheer en Gebruik. Voor alle drie de onderdelen zijn maximaal vijf sterren te behalen. In volgorde pass (1 ster), good (2 sterren), very good (drie sterren), excellent (4 sterren) en outstanding (5 sterren). Bron: *BREEAM-NL in-use 2014 versie*

Het gaat daarbij in eerste instantie om nieuwbouw op locaties die in eigendom zijn bij de gemeente. De gemeente kan met betrekking tot deze locaties namelijk eisen stellen aan projectontwikkelaars. Voor locaties die in het bezit zijn van andere partijen kan de gemeente besluiten dat bouwwerken worden aangesloten op een distributienet voor warmte, mits de gemeente voor die locaties een warmteplan heeft vastgesteld (*bron: discussienota Gasloze Nieuwbouw Nieuwkoop 2018*). In de discussienota is de ambitie van de gemeente verder uitgewerkt per locatie zodat helder is welke locaties wel of niet zullen worden aangesloten op een gasnetwerk.

COALITIEAKOORD 2018 - 2022

In het nieuwe coalitieakkoord 2018-2022 wil de gemeente Nieuwkoop uitvoering geven aan de energietransitie. De eerste stappen zijn gezet in de voorgaande bestuursperiode met het stellen van hoge duurzaamheidseisen aan nieuw te bouwen maatschappelijk vastgoed. En in de toekomst wordt alleen nog maar de bouw van gasloze woningen toegestaan. De gemeente wil nu samen met inwoners, maatschappelijke partijen en ondernemers verkennen hoe de energietransitie van onderop kan worden versterkt en versnelt.

De Stichting Verenigde Ondernemers Nieuwkoop en de dorpsraad Woerdense Verlaat hebben input geleverd voor het huidige coalitieakkoord:

- Duurzaam ingerichte bedrijventerreinen ontwikkelen en verduurzaming stimuleren met slimme financieringsvormen.
- De duurzaamheidsambitie mag betaalbare woningen voor starters niet beperken.
- Visie op duurzaamheid van de gemeente delen met de dorpsraad zodat de dorpsraad onder andere aan promotie kan doen.

Bron: Coalitieakkoord 2018-2022: Verbinden, Vertrouwen, Vooruitgaan.

2.3 De uitvoeringsagenda van de gemeente Nieuwkoop

ACTIEPROGRAMMA DUURZAAMHEID 2016 - 2018

Na het vaststellen van de duurzaamheidsagenda door de raad (zie voorgaande paragraaf) heeft het college een kwartiermaker aangewezen. De kwartiermaker had als opdracht een verkenning uit te voeren naar hoe inwoners en ondernemers tegenover het onderwerp duurzaamheid staan en te inventariseren welke kansen er liggen. De resultaten van de verkenning van de kwartiermaker zijn gebruikt om een uitvoeringsplan op te stellen: het Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018. Het actieprogramma is ontwikkeld op basis van de inbreng van een groot aantal stakeholders en op 15 september 2016 vastgesteld door de raad. Het is opgebouwd uit zes thema's en bij elk thema zijn projecten en activiteiten benoemd. Bijlage 1 bevat een overzicht van de projecten en de realisatie van het actieprogramma. Daarbij beperken we ons vanwege de reikwijdte van het onderzoek tot het onderwerp energie binnen de thema's Vastgoed en Werken.

'Het Actieprogramma Duurzaamheid is een dynamische programma. Het bevat concrete en kansrijke activiteiten en projecten die we gaan uitvoeren'.

Bron: Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018.

Het programma is in die zin dynamisch dat er projecten aan kunnen worden toegevoegd:

- Andere overheden zoals de provincie en de regio kunnen nieuwe projecten aandragen maar ook inwoners en bedrijven uit de lokale samenleving kunnen dit doen. Denk aan projecten zoals effluentwarmte voor buitenzwembad Aardweide en bedrijventerrein Schoterhoek.
- Verder heeft het duurzaamheidsbeleid van de gemeente doorwerking op plannen binnen verschillende beleidsterreinen van de gemeente. Bijvoorbeeld: de 'Leidraad Duurzaamheid Scholengebouw Nieuwkoop', het inkoopbeleid van de gemeente, de woonvisie en het afvalbeleidsplan 2016 – 2020.

Bron: interviews.

Ook in het actieprogramma heeft Nieuwkoop zelf nog geen concreet evalueerbare klimaat- en energiedoelen gesteld. Het is dan ook niet op te maken wat de bijdrage van Nieuwkoop is aan de provinciale en regionale ambities. Dit mede omdat het actieprogramma bij vaststelling vooruit liep op de Energieagenda van de provincie Zuid-Holland en het Energieakkoord in Holland Rijnland verband (zie tijdslijn voorgaande figuur 2.1).

De gemeente Nieuwkoop heeft er bewust niet voor gekozen om in dit stadium al concrete en evalueerbare lokale doelen te formuleren, en daarmee een aandeel vast te stellen in de (toekomstige) regionale doelen. Dat kan namelijk leiden tot langdurige (intergemeentelijke) bestuurlijke discussies en daarmee verstarring, terwijl er juist beweging nodig is. Dus eerst maar eens projecten van de grond zien te krijgen en daarbij partijen laten samenwerken.

Bron: interviews

Expliciet kiezen voor het niet stellen van evalueerbare klimaat- en energiedoelen zien we ook bij andere gemeenten. Een voorbeeld is het onderzoek van het onderzoeksbureau Panteia naar de energietransitie in Noord-Brabant: Rapport Themaonderzoek Energietransitie Noord Brabant, 26 maart 2018. Uit dit onderzoek blijkt: 'dat het bij de onderzochte gemeenten vrijwel niet voorkomt dat men 2050 als richtjaar hanteert, als men al een jaar noemt is dat een stuk dichterbij. Niet alle gemeenten durven het aan om 'harde' uitspraken te doen in de vorm van concrete doelstellingen. Het is vaak een expliciete keuze om dit niet te doen, vanwege de verantwoordings- en rapportageplicht die alle beschikbare budget en fte's zou opslokken. Liever besteedt men budget en tijd aan het stimuleren van projecten, bewustwording en betrekken.'

Binnen de regio Holland Rijnland heeft Leiden wel klimaat- en energiedoelstellingen geformuleerd. Het beleid van Leiden wordt gepresenteerd in het stuk 'Leiden Duurzaam 2030, juni 2015' en de 'Duurzaamheidsagenda 2016-2020'. Daarin stelt Leiden dat in 2030 de CO₂-uitstoot in 2030 40% is ten opzichte van 1990 en de gemeentelijke organisatie is CO₂-neutraal. Voor 2020 moet 14% van de benodigde energie lokaal en duurzaam worden opgewekt, samen met de regio 20%. Om dit te realiseren richt Leiden zich op twee sporen: één voor de korte termijn via een activiteitenagenda en één voor de lange termijn. Er is in totaal € 7 Mln uitgetrokken voor uitvoering van het beleid, bovenop een eerdere reservering van € 3 Mln in 2011 (in totaal dus € 10 Mln). Er is een programma Duurzaamheid ingesteld, onder leiding van een programmamanager. Het programmateam bestaat uit ongeveer 15 medewerkers (bron: interviews).

Uit het actieprogramma van Nieuwkoop valt wel op te maken welk thema de grootste bijdrage zal leveren aan de realisatie van ambities op het terrein van CO₂-uitstoot vermindering. In het actieprogramma duurzaamheid zijn namelijk gegevens opgenomen over CO₂-emissies in Nieuwkoop. Zo blijken de sectoren landbouw, woningen en wegverkeer samen verantwoordelijk voor bijna 80% van de CO₂-uitstoot in Nieuwkoop. In dat licht is de inzet op duurzaam wonen, werken en mobiliteit een logische keuze. Dat wordt ook bevestigd in interviews.

Waar zitten de grote vissen?

Dat zijn er binnen Nieuwkoop twee: bedrijvigheid in de tuinbouw en woningen. Daar liggen de kansen. Voorbeelden zijn het gebruik van warmte uit het effluent RWZI Nieuwveen ten behoeve van het bedrijventerrein Schoterhoek en de woonwijken Verwondering-Zuiderpark en Teylerspark II.

Bron: interviews en opmerkingen uit ambtelijke verificatie.

3 De tussenstand

KERNBEVINDINGEN

- 1 De raad heeft geen zicht in welke mate Nieuwkoop de doelstellingen met betrekking tot de klimaat- en energietransitie realiseert. En heeft ook geen zicht op de bijdrage van projecten daaraan.
- 2 Uit de landelijke Klimaatmonitor blijkt dat de opgave voor Nieuwkoop met betrekking tot de landelijke, provinciale en regionale doelen nog zeer groot is. Bij een ongewijzigde trend constateren de onderzoekers dat Nieuwkoop de doelen niet zal realiseren. Daarbij opgemerkt dat:
 - Nieuwkoop daarbij niet afwijkt van het gemiddelde in de regio.
 - Effecten van beleids- en besluitvormingsbeslissingen pas na jaren merkbaar zullen zijn (zoals de bouw van aardgasloze wijken). Er is echter geen voorspellend beeld voorhanden in welke mate maatregelen doorwerking hebben op de realisatie van doelen.

De Klimaatmonitor biedt zicht op de lokale CO₂-uitstoot, het energieverbruik en de opwekking van hernieuwbare energie. Deze gegevens worden door het college vooralsnog niet gebruikt voor rapportage aan de raad of van een duiding voorzien.

- 3 Nieuwkoop weet het overgrote deel van de projecten en activiteiten uit het actieprogramma te realiseren. Spraakmakende voorbeelden zijn het duurzaam bouwen van het nieuwe Ashramcollege, verschillende gasloze wijken/woningen en het voorzien van warmte via restwarmte van de Afvalwaterzuiveringsinstallatie. Ook de wijkaanpak van het Duurzaam Bouwloket biedt veel perspectief.
- 4 Achterblijvende projecten en activiteiten zijn voornamelijk te vinden in de samenwerking met bedrijven, benutting van gelden voor initiatieven uit de samenleving, verduurzaming van gemeentelijke panden en (tijdelijke) duurzame invulling van ontwikkellocaties.
- 5 Respondenten in dit onderzoek benoemen de volgende barrières voor doelrealisatie:
 - Het ontbreken van concrete doelen, een strategie en weloverwogen (politieke) keuzes met substantieel effect en maatschappelijke impact.
 - Regie en sturing vanuit de gemeente met een passende mix van stimulerende en dwingende instrumenten.
 - Samenwerking met bedrijven.
 - Realisatiekracht over de hele linie: bij de gemeente, inwoners, bedrijven en organisaties.

3.1 Stand van zaken opgave klimaat- en energietransitie Nieuwkoop

Zoals in het voorgaande hoofdstuk beschreven heeft de gemeente Nieuwkoop vooralsnog geen evalueerbare klimaat- en energiedoelen gesteld. Vanuit dat gegeven is het ook niet mogelijk om te bepalen in welke mate die doelen worden gerealiseerd. De raad heeft daar ook geen zicht op (bron: interviews). Om toch enigszins een gevoel te krijgen hoe groot de maatschappelijke opgave rondom de energietransitie is voor de gemeente Nieuwkoop baseren we ons op de gegevens uit de landelijke Klimaatmonitor van het Rijk. Deze monitor bevat gegevens over de CO₂-uitstoot, het energieverbruik en de opwekking van hernieuwbare energie op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau.

CO₂-UITSTOOT

Onderstaande tabellen geven een beeld van de CO₂-uitstoot in Nieuwkoop. De sectoren Gebouwde omgeving, Landbouw en Verkeer & Vervoer samen hebben een aandeel in de CO₂-uitstoot van 94%. Zoals al eerder genoemd is in dat licht de inzet van het beleid van Nieuwkoop op duurzaam wonen, werken en mobiliteit een logische keuze. De CO₂-uitstoot laat over een periode van vier jaar een dalende trend zien. In 2016 is de CO₂-uitstoot 6% lager dan in 2012.

Een nadere analyse van de databank van de klimaatmonitor laat zien dat dit met name wordt veroorzaakt door een lagere CO₂-uitstoot in de sector Landbouw:

- De CO₂-uitstoot in de sector Landbouw is in 2012 en 2016 respectievelijk 69.112 ton en 60.252 ton. Hetgeen een daling is voor deze sector van 8.800 ton (bijna 13%). Over het totaal werkt dit door met een daling van 4,6%.
- De daling in de sector Gebouwde omgeving werkt marginaal door op het totaal. De CO₂-uitstoot in deze sector is in 2012 en 2016 respectievelijk 46.405 ton en 44.760 ton. Hetgeen een daling is voor deze sector van 1.645 ton (3,5%). Over het totaal werkt dit door met een daling van 0,9%.
- De daling in de sector Mobiliteit werkt ook marginaal door op het totaal. De CO₂-uitstoot in deze sector is in 2012 en 2016 respectievelijk 36.649 ton en 35.580 ton. Hetgeen een daling is voor deze sector van 1.069 ton (2,3%). Over het totaal werkt dit door met een daling van 0,6%.

Op basis van de gegevens van de Klimaatmonitor kan gesteld worden dat de opgave met betrekking tot de klimaatdoelen voor de gemeente Nieuwkoop nog zeer groot is. In totaal daalt de CO₂-uitstoot met 6% over een periode van vier jaar. Dat is gemiddeld 1,5% per jaar. Indien deze trend niet wordt doorbroken dan zal de CO₂-uitstoot in 2050 nog 40% zijn ten opzichte van 2012. De regio Holland Rijnland heeft echter als doel dat er in 2050 nog nauwelijks sprake van CO₂-uitstoot.

Totaal bekende CO ₂ -uitstoot				
Jaar	Nieuwkoop Eenheid: ton	Verskil t.o.v. 2012	Aandeel in CO ₂ uitstoot Holland Rijnland	CO ₂ uitstoot Holland Rijnland
2012	189.638	100%		onbekend
2013	187.975	99%		onbekend
2014	179.347	95%		onbekend
2015	184.310	97%	6,4%	2.862.582
2016	178.561	94%		onbekend
<i>Bron: klimaatmonitor.databank.nl</i>				
CO ₂ -uitstoot per sector 2016				
Onderwerp	Nieuwkoop Eenheid: ton	Aandeel in het totaal		
Gebouwde Omgeving	71.038	40%		
Landbouw, bosbouw en visserij	60.252	34%		
Verkeer en vervoer	35.580	20%		
Industrie, Energie, Afval en Water	11.728	7%		
Totaal	178.598	100%		
<i>Bron: klimaatmonitor.databank.nl</i>				

Tabel 3.1: CO₂-uitstoot in Nieuwkoop

DE ENERGIETRANSITIE

Onderstaande tabellen geven een beeld van het energieverbruik en de energiemix in Nieuwkoop. De sectoren Gebouwde Omgeving, Landbouw en Verkeer & Vervoer samen hebben een aandeel in het energieverbruik van 94%, wat overigens overeenkomt met de CO₂-uitstoot.

Het energieverbruik laat over een periode van vier jaar een dalende trend zien. In 2016 is het energieverbruik 7% lager dan in 2012. Het aandeel hernieuwbare energie stijgt van 1,6% in 2012 naar 2,5% in 2016, maar heeft ten opzichte van het totale energieverbruik nog maar een bescheiden bijdrage. Dat geldt overigens ook voor het aandeel hernieuwbare energie in de gehele regio Holland Rijnland. In die zin kijkt Nieuwkoop niet af van de gemiddelde energieprestaties in de regio.

Op basis van de gegevens van de Klimaatmonitor kan gesteld worden dat de opgave met betrekking tot de energietransitie voor de gemeente Nieuwkoop nog zeer groot is. In totaal daalt het energieverbruik met 7,5% over een periode van vier jaar. Daarbij opgemerkt dat hier geen trend in lijkt te zitten. De daling is namelijk enkel toe te rekenen aan het jaar 2014, waarna er geen sprake meer is van een daling van het energieverbruik. Een nadere analyse van de databank van de klimaatmonitor laat zien dat dit met name wordt veroorzaakt door een lager energieverbruik in de sector Landbouw (met een stap in 2014):

- De CO₂-uitstoot in de sector Landbouw is in 2012 en 2016 respectievelijk 1063 TJ en 906 TJ. Hetgeen een daling is voor deze sector van 157 TJ (bijna 15%). Over het totaal werkt dit door met een daling van 5,8%.
- De sectoren Gebouwde Oomgeving en Verkeer & Vervoer laten een daling zien in het energieverbruik van respectievelijk 4,5% en 2,9%. Dat werkt door over het totaal met respectievelijk 1,6% en 0,5%.

Indien de huidige trend niet wordt doorbroken zal het aandeel van hernieuwbare energie van 14% in 2020 en 16% in 2023 (doelen Nationaal Energieakkoord) bij lange na niet gerealiseerd worden. Nieuwkoop zal bij een ongewijzigde trend circa 10% onder deze doelstellingen presteren.

Energieverbruik versus hernieuwbare opwek				
Jaar	Nieuwkoop Eenheid: TJ	Vershil t.o.v. 2012	Aandeel hernieuwbare energie in Nieuwkoop	Aandeel hernieuwbare energie in de regio Holland Rijnland
2012	2.684	100%	1,6%	1,8%
2013	2.651	99%	1,8%	1,8%
2014	2.477	92%	2,2%	2,2%
2015	2.503	93%	2,2%	2,1%
2016	2.484	93%	2,5%	2,2%

Totaal bekend energiegebruik 2016		
Onderwerp	Nieuwkoop Eenheid: TJ	Aandeel in het totaal
Gebouwde Omgeving	922	37,1%
Landbouw, bosbouw en visserij	906	36,5%
Verkeer en vervoer	500	20,1%
Industrie, Energie, Afval en Water	115	4,6%
Hernieuwbare warmte	42	1,7%
Totaal	2.485	100,0%

Bron: klimaatmonitor.databank.nl

Tabel 3.2: Energieverbruik versus aandeel van hernieuwbare energiebronnen in Nieuwkoop

3.2 Stand van zaken realisatie uitvoeringsagenda

Gezien het voorgaande is het de vraag of de activiteiten en projecten in de huidige uitvoeringsagenda van de gemeente Nieuwkoop op termijn de trend op een positieve wijze zullen doorbreken. De verwachte bijdrage van die activiteiten aan klimaat- en energiedoelen is echter niet helder geformuleerd, daarmee kan deze vraag vooralsnog niet worden beantwoord. Ook zijn effecten van genomen beslissingen pas na jaren zichtbaar. Bijvoorbeeld rondom de bouw van gasloze wijken, de hogere duurzaamheidseisen aan nieuw te bouwen maatschappelijk vastgoed en prestatieafspraken met de woningcorporatie. Wel is er een beeld in hoeverre de activiteiten en projecten worden gerealiseerd. Bijlage 1 presenteert de realisatie van projecten en activiteiten per 1 mei 2018. Daarbij kan gesteld worden dat veel projecten en activiteiten daadwerkelijk worden gerealiseerd. Voorbeelden van succesvolle besluitvormings- en uitvoeringsprestaties zijn te vinden daar waar de gemeente regie en/of substantiële invloed heeft of substantiële middelen beschikbaar stelt voor stimulering. Bijvoorbeeld:

- 1 Het ontwerp van het nieuwe Ashram College voldoet aan de duurzaamheidseisen zoals gesteld in de leidraad Duurzaamheid Schoolgebouwen. Dezelfde eisen zijn ook meegenomen voor de bouw van Integrale Kind Centra.
- 2 Vaartsche Hoek als voorbeeld van een collectief energiesysteem dat duurzamer is dan een reguliere gasaansluiting.
- 3 De eerste gasloze wijken en woningen zijn/worden Zuidhoek, Buytewech Oost fase 1, Buyteweg Noord, De Verwondering- Noordereiland, Land van Koppen et cetera. In de discussienota Gasloze nieuwbouw worden verder meer voorbeelden genoemd.
- 4 Het zwembad Aarweide wordt in gebruik genomen en wordt verwarmd met restwarmte van de Afvalwaterzuiveringsinstallatie. Ook voorziet de aanbesteding van Schoterhoek II in deze warmtebron.
- 5 Straatverlichting is/wordt vervangen door zuinige LED-verlichting.
- 6 Er zijn door de gemeente 30 energiescans bij de Omgevingsdienst voor het MKB ingekocht die ook worden afgenomen.

Voor een meer volledig overzicht van voorbeelden zie de duurzaamheidsspecial die de gemeente heeft uitgebracht in 2017 met onder andere ook verhalen en tips om woningen te verduurzamen. Als laatste maken particulieren in toenemende mate gebruik van het Duurzaam Bouwloket. Er is in 2017 een duidelijke groei in aantal contacten met eigenaren van koopwoningen en opdrachten die hieruit volgen. De wijkaanpak levert ook een positief beeld op. De gemeentelijke investering voor de wijkaanpak bedraagt € 33.850,-. De spin-off die daaruit volgt heeft een waarde van € 257.600,- Met dit laatste wordt bedoeld de waarde van contracten die zijn gesloten door huiseigenaren met (lokale) aannemers voor het verduurzamen van de woning. Verder worden door het Duurzaam Bouwloket ook consulten aangeboden voor potentiële kopers van aardgasloze woningen.

Bron: interview en rapportage Duurzaam Bouwloket.

Projecten en activiteiten die niet zijn gerealiseerd en/of achterop lopen zijn:

- 1 Het tijdelijk gebruik van toekomstige ontwikkellocaties voor een duurzame invulling.
- 2 Duurzaam ondernemerschap. Er is in 2016 voor ondernemers in samenwerking met de Verenigde Ondernemers Nieuwkoop (VON) en Duurzaam Ondernemen Nieuwkoop (DON) een duurzaamheidsmarkt georganiseerd, maar de realisatie van ideeën komt niet van de grond.
- 3 Initiatieven vanuit de samenleving. Bij het instellen van het beleid voor samenlevingsinitiatieven is gekozen voor een eenmalig meerjarig te besteden bedrag van € 40.000,-. Per januari 2018 was hiervan circa € 14.000,- gebruikt voor drie initiatieven.
- 4 Verduurzaming van gemeentelijke panden. De panden zijn wel gescreend op kansen voor verduurzaming maar er moet nog een plan en investeringsvoorstel worden gemaakt.

Bron: interviews

3.3 Stimulansen en barrières voor realisatie van ambities

In dit onderzoek zijn verschillende gesprekken gevoerd met interne en externe partijen en zijn drie werkateliers gehouden. Dit betrof een werkatelier voor een afvaardiging van de raad en twee werkateliers voor partijen uit de lokale samenleving. Voor de gesprekspartners en deelnemers aan werkateliers zie bijlage 2. Tijdens de gesprekken is gevraagd naar stimulansen (wat gaat goed?) en barrières (wat kan beter?). In de onderstaande tabel geven we de belangrijkste resultaten uit de gesprekken en werkateliers weer. Veel barrières die genoemd worden zijn te beschouwen als voorwaarden die de gemeente volgens de respondenten nog moet invullen voor realisatie van de klimaat- en energietransitie. De belangrijkste gaan over:

- 1 **Concrete doelen stellen en een heldere strategie ontwikkelen.** Daarvoor is het ook nodig om weloverwogen politieke keuzes te maken met substantiële impact: waar kunnen de grote klappen worden gemaakt?
- 2 **Regie en sturing** en een daartoe passende mix van stimulerende en dwingende instrumenten ontwikkelen.
- 3 **Goed samenwerken:** waaronder pro-actief ondernemerschap, ook door de gemeente.
- 4 **Realisatiekracht:** zowel bij de gemeente als inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties voldoende kennis en capaciteit beschikbaar stellen.

ONDERWERP	STIMULANSEN	BARRIERES
RICHTING GEVEN	- De gemeente maakt een heldere keuze voor aardgasloze nieuwbouwwijken en -woningen.	- Er zijn nog geen door de raad vastgestelde evalueerbare klimaat- en energiedoelen. - De raad voert teveel de discussie over technologie en 'goed bedoelde ideeën'. Komt niet toe aan politieke keuzes en strategie. - Keuzes die substantieel bijdragen aan doelen en met ruimtelijke impact worden niet gemaakt. Teveel hoop op goed bedoelde maatschappelijke initiatieven.
PLANNEN MAKEN	- De gemeente heeft een actieplan met projecten. Dat is pragmatisch ingestoken. Daardoor ontstaat in ieder geval beweging.	- Er is nog geen heldere strategie hoe de gemeente toewerkt naar de realisatie van de klimaat- en energiedoelen. - Gevolg is dat er nog geen heldere keuzes met impact zijn gemaakt en een samenhangend en integraal programma ontbreekt.
REGIE EN STURING GEVEN	- De gemeente is sturend op projecten waar de gemeente ook invloed op heeft. De gemeente biedt daar kaders. - De regiestijl naar inwoners en bedrijven is gericht op bewust maken en stimuleren. - Integraal sturen: raadsvoorstellen bevatten een paragraaf duurzaamheid.	- Er kunnen door de gemeente nog geen afwegingen worden gemaakt in welke projecten wel/niet te investeren of inzet te plegen. Dit als gevolg van het ontbreken van evalueerbare doelen en zicht op de bijdrage van projecten aan die doelen. - De gemeente heeft nog maar marginaal stimulerende (financiële) instrumenten en ook een dwingend kader/instrumentarium ontbreekt.
SAMENWERKEN EN SAMENSPEL	- De samenwerking met de gemeente is gericht op particuliere initiatieven. - De wijkaanpak is effectief.	- De samenwerking tussen de gemeente en bedrijven is nog niet voldoende. De gemeente is nog onvoldoende risicodragend partner en nog te afwachtend. - De gemeente is nog geen goed voorbeeld voor anderen. Gemeentelijk vastgoed is nog niet CO₂- en energieneutraal. De gemeente neemt nog geen energie af van lokale coöperaties. - De besluitvormings- en uitvoeringskracht van inwoners en bedrijven is nog niet voldoende. - Bedrijven krijgen de businesscase vaak niet rond en pakken dan niet door. Het lukt ook niet om anderen te mobiliseren.
VOORZIEN IN INFORMATIE	- Het Duurzaam Bouwloket voorziet inwoners van informatie en adviezen.	- Er is geen zicht op de mate waarin de gemeente de gestelde doelen realiseert. Ook de bijdrage van de activiteiten en projecten aan die doelen is niet helder.
HULPBRONNEN BESCHIKBAAR STELLEN	- Het is de gemeente met zeer beperkte capaciteit gelukt een duurzaamheidsagenda en actieprogramma op te stellen en de uitvoering hiervan op gang te brengen.	- Er is te weinig ambtelijke capaciteit en kennis. - De gemeente heeft onvoldoende slimme financieringsmodellen ontwikkeld.

Tabel 3.3: overzicht stimulanzen en barrières genoemd in gesprekken en werkateliers.

4 De verdere reisroute

KERNEEVINDINGEN

- 1 Er zijn door respondenten in dit onderzoek suggesties gedaan om de barrières te beslechten. Dit is waardevol en deze kunnen worden gebruikt door de gemeente Nieuwkoop als bouwstenen voor ontwikkeling van de verdere route.
- 2 Er is daarbij duidelijk behoefte aan:
 - Het stellen van evalueerbare doelen en tussentijdse mijlpalen met betrekking tot de klimaat- en energietransitie.
 - Een strategie hoe de doelen gerealiseerd gaan worden waarbij top-down keuzes worden gemaakt en tegelijkertijd bottom-up initiatieven worden genomen.
 - Inzet van zowel dwingende als stimulerende instrumenten. Bij dat laatste is er vooral behoefte aan innovatieve financiële instrumenten voor stimulering en het sluitend maken van businesscases.
 - De gemeente als goed samenwerkingspeler: met een actieve ondernemende en open houding, als risicodrager, het goede voorbeeld nemend en in staat is slimme samenwerkingsverbanden te smeden.
- 3 Een systeem om de realisatie van doelen tussentijds te kunnen monitoren.
- 4 Gezamenlijk voldoende realisatiekracht organiseren (gemeente, inwoners, bedrijven en organisaties).

Tijdens de individuele gesprekken en werkateliers zijn door deelnemers suggesties gedaan voor de verdere route voor realisatie van de klimaat- en energietransitie. We verdelen de suggesties over de onderwerpen van tabel 3.3 (zie voorgaande paragraaf).

De deelnemers geven de volgende suggesties:

RICHTING GEVEN/PLANNEN MAKEN

- 1 De gemeente zou heldere evalueerbare doelen en tussentijdse mijlpalen moeten stellen ten aanzien van CO₂-reductie, energiebesparing en lokale energieopwekking door hernieuwbare energiebronnen. Hiermee is voor de samenleving het richtpunt helder en is het mogelijk om tussentijds te bepalen hoe ver of dichtbij Nieuwkoop nog van het einddoel is.
- 2 De gemeente zou een strategie moeten ontwikkelen, waarbij het helder is hoe de doelen worden gerealiseerd, waarop ingezet gaat worden en door wie. De strategie zou verschillende elementen moeten bevatten, waarbij kan worden voortgebouwd op de huidige agenda van Nieuwkoop.

Elementen die genoemd zijn:

- Korte- en langere termijn doelen.
- Onderliggend onderzoek naar waar mogelijkheden en onmogelijkheden liggen, waar de grote klappen kunnen worden gemaakt en wat kleinere slagen zijn et cetera.
- Top-down benadering op kansrijke maatregelen waar de gemeente regie op heeft. Het gaat dan om keuzes met een grote bijdrage aan doelrealisatie en/of substantiële ruimtelijke impact maar ook om impact op andere terreinen (zie ook noot 2 onderaan). Verken ook of ingespeeld kan worden op landelijke, provinciale en regionale ontwikkelingen en probeer te kijken welke positie de gemeente kan spelen in de regio: energieopwekker of -afnemer? Denk bijvoorbeeld aan een ontwikkeling zoals OCAP: het afvangen van CO₂ bij industriële bronnen en via een leiding transporteren naar tuinbouwgebieden.
- Bottom-up benadering. Het stimuleren van initiatieven vanuit de samenleving: inwoners, bedrijven en organisaties.

Noot 1:

Indien capaciteit en kennis ontbreekt voor onderzoek en strategieontwikkeling kan mogelijk een beroep worden gedaan op de samenwerking in Holland Rijnland verband. De gemeente Leiden is een goed voorbeeld om eens naar te kijken. Deze gemeente steekt in op twee niveaus: (a) het basisniveau van de wijk en (b) het topniveau. Voorbeeld van het laatste is het aardgasvrij maken van geheel Leiden door aansluiting op de toekomstige warmterotonde. Hiervoor heeft Leiden een warmteplan ontwikkeld of is in ontwikkeling.

Noot 2:

'Door middel van ontwerp hebben tien gemeenten rondom Leiden onderzocht wat de ruimtelijke impact is van hun doelstelling om energieneutraal te zijn in 2040. Dat leidde niet alleen tot visuele projecties en concretisering van een ruimtelijke toekomst op ooghoogte, maar gaf tegelijk een beeld van de economische voordelen die daaraan kleven. Berekend werd dat het installeren van het voorstel een eenmalige investering van 140 miljoen zou zijn. Vervolgens levert energietransitie de gezamenlijke lokale economieën jaarlijks zo'n 120 miljoen euro en 1200 banen op voor het onderhoud van die energie infrastructuur.' Bron: www.gemeentenvandetoekomst.nl. Ruimtelijk ontwerp: de volgende stap in de energietransitie, Eric Frijters 25 april 2018.

REGIE EN STURING

- 1 Vanuit de strategie ontstaat vanzelf een programmatisch geheel, waarbij een afwegingskader kan worden ontwikkeld hoe (toekomstige) projecten kunnen worden beoordeeld en ingepast. Wat zijn kansrijke projecten op korte- en langere termijn en hoe capaciteit en middelen te verdelen over projecten?
- 2 Vanuit de strategie kan ook een passend regietype, sturingsmodel en sturingsinstrumentarium worden gekozen. Dat laatste moet bestaan uit een goede mix van dwingende en stimulerende instrumenten. Denk bij het laatste aan innovatieve financiële instrumenten, slimme investerings- en verdienmodellen, businesscases sluitend maken et cetera.

SAMENWERKING EN SAMENSPEL

- 1 De gemeente moet zelf ook risicodragend worden. Het gaat om ondernemerschap in de samenleving maar ook om ondernemerschap van de overheid. Voorbeelden die genoemd worden zijn:
 - Slimme financieringsvormen.
 - De gemeente als afnemer van energie van lokale duurzame energieleveranciers.
- 2 De gemeente moet meer zichtbaar het goede voorbeeld geven. Voorbeelden die genoemd worden zijn:
 - Overweeg de plaatsing van zonnepanelen op gemeentelijk vastgoed niet enkel op basis van bedrijfseconomische criteria, maar stel maatschappelijke criteria voorop.
 - Benut de kavels die eigendom zijn van de gemeente.
- 3 De gemeente kan de samenwerking met bedrijven verder verbeteren door samen met bedrijven ideeën uit te werken naar sluitende businesscases, waarbij zowel de gemeente als bedrijven een aandeel in nemen.
- 4 De gemeente kan krachten bundelen door een centrale rol in te vullen. Denk aan het bundelen van inkoopkracht door als opdrachtgever van lokale collectieve initiatieven op te treden naar leveranciers.

- 5 De gemeente kan nog beter integraal werken. Denk aan ambtenaren die in het kader van milieutoezicht bedrijven bezoeken, die zouden het onderwerp duurzaamheid ook mee kunnen nemen.

INFORMATIEVOORZIENING

- 1 Binnen Holland Rijnland verband is een systeem in ontwikkeling om de realisatie van regionale doelen te monitoren. Dit systeem zal aansluiten op de database van de landelijke Klimaatmonitor. Ook Nieuwkoop onderzoekt welke bestaande monitoren gebruikt kunnen worden en denkt daarbij bijvoorbeeld aan de Lokale Energie Etalage.

HULPBRONNEN

- 1 Zowel bij de gemeente als bij bedrijven zou meer personele capaciteit moeten worden vrijgemaakt. De realisatiekracht is nu nog onvoldoende. Indien dit op peil kan worden gebracht zal dit de samenwerking ten goede komen. Suggestie is om met oplossingen te komen waarbij gemeente en bedrijven de krachten op dit punt weten te bundelen.

5 Conclusies en aanbevelingen

De conclusies en aanbevelingen zijn gebaseerd op de kernbevindingen uit de voorgaande hoofdstukken. Allereerst worden de conclusies in volgorde van de onderzoeksvragen behandeld en worden daarna aanbevelingen gedaan.

5.1 Conclusies

Wat is het beleid?

KERNCONCLUSIE 1: DE AMBITIES VAN DE GEMEENTE ZIJN NOG NIET EVALUEERBAAR GEFORMULEERD

De ambities van Nieuwkoop worden over de jaren 2014 t/m 2018 beschreven in verschillende stukken. De duurzaamheidsagenda 2015-2018 is daarbij te beschouwen als een overkoepelend en richtinggevend beleid. Nieuwkoop liep met de vaststelling van deze agenda vooruit op het regionale energieakkoord, dat in 2017 is afgesloten in Holland Rijnland verband. In dat akkoord, waaraan Nieuwkoop zich heeft gecommitteerd, worden evalueerbare regionale doelen gesteld in termen van de klimaattransitie (CO₂-reductie) en energietransitie (energiebesparing en energieopwekking via hernieuwbare bronnen).

De gemeente Nieuwkoop stelt voornamelijk zelf geen evalueerbare lokale doelen vast. Dat maakt het voor de raad moeilijk om:

- tussentijds te controleren in hoeverre Nieuwkoop op weg is naar het realiseren van de doelen met betrekking tot de klimaat- en energietransitie.
- te beoordelen wat de bijdrage van Nieuwkoop is aan de regionale doelen.

Overigens is de keuze uit de vorige bestuursperiode om nog geen evalueerbare doelen te stellen op zichzelf niet vreemd of uitzonderlijk. De voorgaande bestuursperiode kenmerkt zich als een periode van bewustwording en het stimuleren van beweging in de samenleving. Veel gemeenten in de regio (maar ook landelijk) hebben hiervoor gekozen. Gezien de grote opgave die nog voorligt en de ambities van het huidige college om te versnellen roept dit wel de vraag op of deze strategie nog houdbaar is.

Op deelterreinen stelt Nieuwkoop overigens wel evalueerbare doelen. Denk aan de leidraad Schoolgebouwen, de Woonvisie en de discussienota Gasloze nieuwbouw 2018. Zo moeten conform de Woonvisie alle nieuw te bouwen woningen vanaf 2020 bijna-energie neutraal zijn en worden conform de discussienota Gasloze nieuwbouw nieuwe woningen niet meer aangesloten op het gasnet. Deze doelen worden echter verder niet gekwantificeerd in termen van een bijdrage aan de CO₂-reductie, vermindering van het energieverbruik en het aandeel van hernieuwbare energieopwekking.

Waar staat Nieuwkoop nu en wat is nog nodig?

KERNCONCLUSIE 2: DE GEMEENTE HEEFT NOG EEN GROTE OPGAVE OM DE DOELEN TE REALISEREN. ER IS EEN VERSNELLING NODIG EN HET ONTBREEKT NOG AAN EEN GEDEELD BEELD TUSSEN DE GEMEENTE, INWONERS, BEDRIJVEN EN ORGANISATIES OP WELKE WIJZE DIT ZOU KUNNEN.

Vanwege het ontbreken van lokale evalueerbare doelen nemen we in dit onderzoek als ijkpunt de landelijke, provinciale en regionale doelen. Uit de landelijke Klimaatmonitor blijkt dat de opgave voor Nieuwkoop nog zeer groot is en dat een versnelling nodig is om de doelen op het terrein van de klimaat- en energietransitie te realiseren. Overigens geldt dit niet alleen voor de gemeente Nieuwkoop, voor een groot deel van de gemeenten in de regio is dit het geval.

De duurzaamheidsagenda 2015-2018 is verder vertaald naar een actieprogramma. Nieuwkoop weet met zeer beperkte ambtelijke capaciteit een groot deel van de projecten en activiteiten uit het actieprogramma te realiseren. Respondenten noemen de volgende barrières die de realisatie van doelen nog in de weg staan zijn:

- Het ontbreken van concrete doelen en een strategie.
- (Politieke) keuzes met substantieel effect en maatschappelijke impact.
- Regie en sturing vanuit de gemeente met een passende mix van stimulerende en dwingende instrumenten.
- Nog onvoldoende samenwerking tussen de gemeente en bedrijven.
- Onvoldoende realisatiekracht over de hele linie: bij de gemeente, inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Tegelijkertijd zien we dat met vaststelling van de discussienota Gasloze nieuwbouw er wel degelijk politieke keuzes worden gemaakt met substantieel effect en maatschappelijke impact. En dat de gemeente ook dwingend optreedt daar waar dat mogelijk is, en daar waar dat niet mogelijk is probeert de gemeente te stimuleren. Er is dus op onderdelen een discrepantie tussen de beleving van respondenten en het daadwerkelijk handelen van de gemeente. Met andere woorden: er is nog in onvoldoende mate een gedeeld beeld van de huidige situatie, de beoogde doelen en de strategie.

Hoe komt de raad in positie?

KERNCONCLUSIE 3: DE RAAD WORDT DOOR HET COLLEGE IN STELLING GEBRACHT OM KADERS TE STELLEN. DE RAAD HEEFT ECHTER NOG ONVOLDOENDE ZICHT OP WELKE PROJECTEN IN WELKE MATE EEN BIJDRAGE LEVEREN AAN DE REALISATIE VAN DOELEN. DE RAAD KAN OOK NOG NIET CONTROLEREN IN WELKE MATE DOELEN MET BETREKKING TOT DE KLIMAAT- EN ENERGIETRANSITIE WORDEN GEREALISEERD.

Alle relevante beleidsnota's worden door de raad vastgesteld en de raad heeft zich ook gecommitteerd aan het regionale energieakkoord. Tot op heden heeft de raad echter nog geen evalueerbare lokale doelen gesteld voor de lokale samenleving als geheel: in termen van CO₂-reductie, vermindering van het energieverbruik en het aandeel hernieuwbare energie. Daarmee is de bijdrage van Nieuwkoop aan de regionale doelen ook nog onbestemd.

De raad heeft ook nog geen goed zicht op welke projecten in welke mate een bijdrage leveren. Wat leveren bijvoorbeeld de te ontwikkelen gasloze nieuwbouwlocaties precies op? Is dat voldoende om de doelen te realiseren, of is er meer nodig?

5.2 Aanbevelingen

In paragraaf 1.3 wordt beschreven dat het voorliggende onderzoek te typeren is als een realisatie- en toekomstgericht onderzoek. Centraal staat wat nog nodig is om de doelen op het terrein van de klimaat- en energietransitie te realiseren. In dit onderzoek is via individuele gesprekken en werkateliers opgehaald welke beelden hierover bestaan (zie hoofdstuk 4). Dit is waardevol en deze beelden kunnen worden gebruikt door de gemeente als bouwstenen voor ontwikkeling van de verdere route. De aanbevelingen worden dan ook in dit licht geformuleerd.

Hierbij merkt de Rekenkamer op dat dit onderzoek qua bevindingen zich uitstrekt t/m april van dit jaar. Nadien heeft de afronding van het rapport een langere tijd geduurd. Er moest een nieuwe klankbordgroep van de Rekenkamer worden geformeerd en de ambtelijke verificatie heeft enige tijd geduurd door een groot werkaanbod in de ambtelijke organisatie. De Rekenkamer heeft hier begrip voor maar het kan zijn dat onderstaande aanbevelingen inmiddels reeds (deels) worden opgevolgd. Het is verder aan de raad om hierover een beeld en oordeel te vormen.

Aanbeveling voor de raad

- 1 Geef het college opdracht om - in samenspel met de lokale samenleving - een strategie te ontwikkelen waarmee doelen met betrekking tot de klimaat- en energietransitie worden gerealiseerd. Geef daarbij tenminste de volgende kaders mee:
 - De regionale doelen te vertalen naar evalueerbare lokale doelen.
 - Daar waar mogelijk de bouwstenen uit hoofdstuk 4 van dit rapport te benutten.

- 2 Geef het college de opdracht om op korte termijn een systeem te ontwikkelen - of aan te sluiten bij reeds bestaande systemen - om de doelen met betrekking tot de klimaat- en energietransitie te monitoren. Geef daarbij tenminste de volgende kaders mee:
 - Het systeem dient de controlerende rol van de raad te verstevigen.
 - Het systeem maakt het mogelijk om effecten van majeure beleidsmaatregelen en projecten te beoordelen en helpt bij het vooraf afwegingen maken met betrekking tot beleidskeuzes of prioritering van projecten.
 - Het systeem geeft zicht op de bijdrage van Nieuwkoop aan de regionale doelen.

- 3 Vermijd zoveel mogelijk discussies en bespiegelingen in de raad over technologische oplossingen voor CO₂-reductie, energiebesparing en hernieuwbare energie. Dat leidt tot het ingraven in allerlei technische details, laat dat aan experts over. Richt de discussie op het vaststellen van doelen, een heldere strategie, beheersing van risico's en monitoring van (tussentijdse) resultaten.

Aanbeveling voor het college

Het college wil samen met inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties verkennen hoe de energietransitie van onderop kan worden versterkt en versnelt. Tegelijkertijd geven respondenten aan dat ook een top-down benadering gewenst is. Ontwikkel daarom - in samenwerking met de raad en partijen uit de samenleving - een strategie waarin dwingende maatregelen (top-down) en stimulerende maatregelen ter ondersteuning van maatschappelijke initiatieven (bottom-up) in samenhang tot een programmatische aanpak leiden.

Gebruik hiervoor de bouwstenen die zijn aangereikt in hoofdstuk 4:

- 1 Stel evalueerbare doelen en tussentijdse mijlpalen vast met betrekking tot de lokale klimaattransitie (CO₂-reductie) en energietransitie (energiebesparing en het aandeel hernieuwbare energie).
- 2 Top-down maatregelen waar de gemeente regie op heeft. Het gaat daarbij om keuzes met een grote bijdrage aan doelrealisatie en/of substantiële impact in de samenleving. De discussienota gasloze nieuwbouw is hier overigens al een goed voorbeeld van, maar verken ook andere onderwerpen waar de gemeente zelf regie op kan voeren.

Verken voor de eerste twee punten ook de positie die Nieuwkoop in Holland Rijnland verband heeft en welke rol Nieuwkoop in dit verband kan en wil spelen. Formuleer hiervoor een aantal kernvragen. Denk aan: wat is de bijdrage van Nieuwkoop aan de regionale doelen en wat is de bijdrage van andere gemeenten, en wordt Nieuwkoop energieopwekker of juist -afnemer?

- 3 Bottum-up maatregelen waarbij de gemeente een stimulerende rol heeft. Het gaat hierbij om samenwerking en co-productie met initiatieven vanuit inwoners, bedrijven en (maatschappelijke) organisaties. Geef daarbij bedrijven bijzondere aandacht omdat uit het voorliggende onderzoek respondenten signaleren dat deze samenwerking om een verbetering vraagt.

Ontwikkel een mix van stimulerende instrumenten:

- Verken verschillende financiële instrumenten: subsidie, verschillende leningsvormen, opvangen van de onrendabele top van businesscases et cetera.
 - Denk ook aan niet-financiële instrumenten: bijvoorbeeld de gemeente als afnemer van lokale energieleveranciers, bundelen van inkoopkracht door als opdrachtgever voor lokale initiatieven op te treden naar leveranciers, bundelen en ontsluiten van kennis en goede voorbeelden, de inzet van het Duurzaam Bouwloket et cetera.
 - Verken daarbij in welke mate en op welke wijze de gemeente (deels) een risicodragende rol kan en wil spelen: ondernemerschap in de samenleving en ondernemerschap van de overheid.
- 4 Ontwikkel substantieel meer mens- en realisatiekracht. Overweeg hierbij verschillende opties:
 - Versterking van de eigen ambtelijke organisatie.
 - Bundelen van menskracht in samenwerking met bedrijven, inwoners en organisaties. Ook hier kunnen stimulerende instrumenten overigens een rol spelen.
 - De samenwerking in Holland-Rijnland verband.

Bestuurlijke reactie van het College van B&W

Op uitnodiging van de Rekenkamer Nieuwkoop heeft het college een bestuurlijke reactie op het onderzoek ingediend. De reactie is hieronder integraal opgenomen.

gemeente Nieuwkoop Directie

De directeur Rekenkamer Nieuwkoop
de heer ing. Peter Struik MBA

<<verzonden per e-mail naar p.struik@partnersenpropper.nl>>

VERZONDEN 23 AUG 2018

datum 23 augustus 2018
uw briefkenmerk
registratienummer G18.0876
behandeld door mr. Govard Sloopers MPA
betreft Bestuurlijke reactie Rapport "Op reis naar duurzaam Nieuwkoop"
bijlage(n) geen

Geachte heer Struik,

Bij mail van 8 augustus j.l. heeft u ons het door u opgestelde rapport "Op reis naar duurzaam Nieuwkoop" doen toekomen met het verzoek uiterlijk 28 augustus 2018 een bestuurlijke reactie te geven op dit rapport. Hierbij voldoen wij aan uw verzoek. Wij willen in onze reactie kort ingaan op de algemene inhoud van uw rapport en daarna geven wij onze reactie op de aanbevelingen zoals u die voor de raad en het college heeft geformuleerd.

Inhoud van het rapport

Wij hebben met belangstelling kennis genomen van het rapport. U schetst een goed en onderbouwd beeld van de mondiale, landelijke, provinciale en regionale ontwikkelingen die de context vormen van de aanpak, doelstellingen en ontwikkelingen in de gemeente Nieuwkoop. Daaruit komt helder naar voren dat de gemeente Nieuwkoop duurzaamheid al in 2014 op de agenda heeft gezet, pro-actief en vooruitlopend op de duurzaamheidsagenda's van hogere overheden. De aanpak van Nieuwkoop is beschreven in een duurzaamheidsagenda en uitgewerkt in een actieprogramma in 2015 en 2016. De aanpak was een pragmatische. Het duurzaamheidsbewustzijn heeft zich onder meer vertaald in de leidraad Schoolgebouwen, de Woonvisie en Gasloze Nieuwbouw Nieuwkoop 2018, zoals u terecht vermeld in uw rapport. De regionale doelen die in Holland Rijnland verband zijn vastgesteld in 2017 lagen logischerwijs (nog) niet aan onze agenda ten grondslag, maar vormen nu wel de leidraad voor de verdere ontwikkelingen die het college voor ogen heeft. De resultaten van onze inspanningen (gestart in 2016) kunnen zich logischerwijs nog niet vertaald hebben in de CO2-uitstootcijfers die u in het rapport presenteert. De meest recente cijfers in het rapport (Tabel 3.1) zijn van eerdere datum. Dat het formuleren van heldere doelstellingen en goede monitoring van groot belang is behoeft wat ons betreft geen discussie.

De wettelijke publicaties vindt u op overheid.nl. Abonneer u via www.overbuurt.overheid.nl.

Gemeente Nieuwkoop

Bezoekadres:

Klant Contact Centrum, Teylersplein 1

2441 LE Nieuwveen

Postadres:

Postbus 1

2460 AA Ter Aar

Telefoon: 14 0172 (geen netnummer nodig)

Fax: 0172 574 802

info@nieuwkoop.nl

www.nieuwkoop.nl

Volg de gemeente op Facebook: <https://facebook.com/GemeenteNieuwkoop> of twitter: <https://twitter.com/gemnieuwkoop>

De afgelopen periode heeft ons diverse bouwstenen gebracht waarmee wij de volgende stap gaan zetten. Kennis uit onze pragmatische aanpak, ontwikkelingen lokaal (deels ook resultaten van de aanpak) zoals de postcoderoos initiatieven, gebiedscorporatie ontwikkeling, de doelen uit de Holland Rijnland agenda en (wetenschappelijke) kennisontwikkeling uit binnen en buitenland zullen ons verder brengen. In ons collegeprogramma, door de raad vastgesteld op 12 juli 2018 geven we de aanzet.

Uw aanbevelingen

Wij zien in uw aanbevelingen een ondersteuning van het beleid en de ontwikkelingen die dit college beoogt. De contouren hiervan zijn reeds, zoals hierboven ook aangegeven, in ons collegeprogramma opgenomen. Wij danken u voor de door u verzamelde kennis en inzichten en de bijdrage die hiermee aan de doorontwikkeling is gegeven.

Met vriendelijke groet,

burgemeester en wethouders van Nieuwkoop

mr. S.G.G. Slooters
secretaris

F. Buijsend
burgemeester

Bijlage 1 Stand van zaken Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018

Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018 Gemeente Nieuwkoop		Doel	Realisatie (1 mei 2018)
Thema/project		Activiteit	
Duurzaam vastgoed Verduurzamen bestaande woningvoorraad particulieren	Drie wijken worden geselecteerd. Het duurzaam bouwloket selecteert vijf woningtypen. Per type wordt een energie verbruiksanalyse, een bouwtechnische en een installatietechnische scan opgesteld. Resultaten worden besproken tijdens voorlichtingsavonden met bewoners om duurzaamheidsmaatregelen te treffen: individueel of als collectief. Het duurzaam bouwloket ondersteunt met onafhankelijk advies.	Voorlichten van inwoners en stimuleren tot verduurzaming van hun woning	De analyses (duurzaamheids-scans) zijn afgerond. De resultaten beschikbaar in de vorm van een rapportage van het duurzaam bouwloket. Voor de wijkpak Nieuwkoop (Nieuwkoop en Nieuwveen) zijn er 53 aanmeldingen voor maatwerkadvies (bron: rapportage duurzaam bouwloket).
Verduurzamen bestaande woningvoorraad sociale huur	Woningcorporatie Woondiensten Aanwoude isoleert en knapt 10% van de qua energielabel slechtste woningen op. Bij 25% van alle woningen van Woningstichting Nieuwkoop zal groot onderhoud worden gepleegd, inclusief het aanbrengen van energetische maatregelen.	Verduurzaming van de sociale woningvoorraad	Er zijn prestatieafspraken gemaakt met de woningcorporatie.
Verduurzamen maatschappelijk vastgoed	Verenigingen met eigen accommodaties willen investeren in het opwekken van duurzame energie door middel van zonnepanelen. In 2016 is de gemeente in overleg gegaan om gezamenlijk te bezien op welke wijze de gemeente kan faciliteren. Er is onder andere onderzocht of subsidiëring via het budget van de samenlevingsinitiatieven tot de mogelijkheden behoorde.	Verenigingen wekken duurzame energie op via zonnepanelen.	Er is een informatieavond georganiseerd voor verenigingen. In 2018 moet er een voorstel komen van de gemeente hoe de gemeente de verenigingen verder kan ondersteunen.
	Bouwen van een nieuw afvalbrengstation waarbij wordt ingezet op zichtbare duurzaamheidsmaatregelen.	Het afvalbrengstation voldoet aan duurzaamheidscore BREEAM₃.	Er moet nog een toets plaatsvinden of het station aan BREEAM 3 voldoet.
	Ontwerpen en bouwen nieuwe schoolgebouw Ashram College conform leidraad Duurzaamheid Schoolgebouwen. Hetzelfde geldt voor de bouw van Integrale Kind Centra.	Het nieuwe gebouw voldoet aan BREEAM 3, streven is BREEAM₄.	Het technisch ontwerp van het Ashram College voldoet aan BREEAM 3. Er loopt nu een onderzoek of BREEAM 4 ook haalbaar is. BREEAM 3 is ook opgenomen in het programma van eisen voor de IKC's in Ter Aar en Zevenhoven

Particuliere bouw	Actieve doorverwijzing van particulieren die een eigen woning willen bouwen naar het Duurzaam Bouwloket.	Duurzame nieuwbouw door particuliere bouwers	Particulieren maken gebruik van het Duurzaam Bouwloket. Nieuwkoop heeft daarvoor extra capaciteit ingekocht voor het gratis beschikbaar stellen van een energieadvies van het Duurzaam Bouwloket aan kavelkopers.
	Nul op de meter (NOM) woningen. In het Noorden heeft de Stichting DriekoppenLand het initiatief genomen om woningen te realiseren op het Land van Koppen. Stichting, gemeente en de woningstichting overleggen hoe NOM woningen te realiseren op deze locatie.	NOM woningen Land van Koppen.	De woningen worden geheel gasloos. Of nul op de meter haalbaar is moet nog worden onderzocht. Dit is geen harde eis richting de projectontwikkelaar maar zal als extra optie worden aangeboden aan kopers.
	Nieuwe wijk Buytewech-Noord. Op deze locatie worden circa 290 woningen gerealiseerd. Opstellen duurzaamheidsambitie voor dit plan opstellen.	De raad heeft voor dit project een aantal kaders gesteld, waaronder energieneutraal en klimaatbestendig wonen.	Nu is het de bedoeling om vooral bewoners te laten participeren: wat willen de toekomstige bewoners, wat zijn hun behoeften? Ook strekt dit verder dan alleen energie, het gaat om duurzaamheid in bredere zin. Bijvoorbeeld klimaatadaptatie door het realiseren van waterberging.
	Tijdelijk gebruik toekomstige ontwikkellocaties. Verkennen van tijdelijke duurzame invulling van diverse gronden die bij de gemeente in bezit zijn: verbouw olifantsgras, realisatie solarpark et cetera.	Kennis en ervaring opdoen met duurzaam gebruik van braakliggende gronden	Niet gerealiseerd.

Actieprogramma Duurzaamheid 2016-2018 Gemeente Nieuwkoop		
Thema/project	Activiteit	Doel
Duurzaam werken Energietransitie Holland Rijnland	Holland Rijnland sluit met de provincie Zuid-Holland een gebiedsdeal af over de bijdrage van de regio aan verduurzaming. Daartoe wordt een energieakkoord en samenwerkingsovereenkomst afgesloten. De provincie stelt een fonds van € 100 Mln. beschikbaar voor regionale initiatieven. Nieuwkoop haakt bij de start aan bij de kansen die de samenwerking met de provincie en de gemeenten in Holland Rijnland biedt.	Er is een energieakkoord gesloten. De provincie doet mee als partner in het energieakkoord en het uitvoeringsprogramma. De provincie heeft ook een fonds van in totaal € 100 Mln. beschikbaar. Hoe die middelen ingezet kunnen worden voor het energieakkoord is op dit moment voor Nieuwkoop nog niet duidelijk.
Schoterhoek II	Verwarmen van Schoterhoek II en het zwembad Aarweide met warmte uit het effluent van de Afvalwaterzuiveringsinstallatie (AWZI) Nieuwveen. <i>Het betreft een pilot om warmte uit het effluent van de AWZI in te zetten in het nabijgelegen zwembad en in het industrieterrein Schoterhoek II om zo een duurzame verwarming - met bijbehorende CO₂-reductie - te bewerkstelligen.</i>	De ingebruikname van het systeem om met behulp van warmte uit effluent AWZI het zwembad te verwarmen van het zwembad Aarweide start in april. Schoterhoek II en zwembad Aarweide zijn in oorsprong een idee van een lokale installateur. De (juridische) afspraken met het Hoogheemraadschap Rijnland zijn gemaakt. Er kan nu gestart worden met de aanbesteding van het project Schoterhoek II. De aanbestedingsstukken liggen klaar. Dit project kan als voorbeeld dienen voor de regio en kan mogelijk worden uitgebreid naar nabijgelegen wijken. Momenteel wordt immers onderzocht om het systeem verder uit te breiden naar De Verwondering (nabijgelegen woonwijk) en de aangrenzende oudbouw.
Gesprekken ondernemers	De Verenigd Ondernemers Nieuwkoop (VON) werkt samen met Duurzaam Ondernemers Nieuwkoop (DON) om zoveel als mogelijk ondernemers binnen de regio deel te laten nemen aan het programma van DON voor innovatief duurzaam ondernemerschap . DON wil een duurzaamheidskring opzetten en jaarlijks bijeenkomsten organiseren.	Er is in 2016 een duurzaamheidsmarkt georganiseerd. De realisatie van ideeën komt echter niet goed van de grond. Er is meer uitvoeringskracht nodig.

Energiescan Bedrijven	1 De Omgevingsdienst toetst kantoorgebouwen op duurzaam gebruik van energie en gaat met huurders en kantooreigenaren het gesprek aan om het energieverbruik te verminderen. 2 Het gaat daarbij ook om een drietal gemeentelijke panden.	1 Is uitgevoerd, in samenwerking met VON. Daarnaast heeft de gemeente 30 energiescans voor het MKB ingekocht bij de ODWH. Deze vonden gretig aftrek en zijn inmiddels bijna allemaal uitgevoerd. 2 De drie gemeentelijke panden zijn gescreend op kansen op verduurzaming. De resultaten moeten nog worden verwerkt in een voorstel voor investeringen.																				
Subsidie gemeente Nieuwkoop ten behoeve van duurzaamheidsinitiatieven samenleving																						
Doel stimuleren initiatieven in de samenleving.	Bij instellen van het beleid voor samenlevingsinitiatieven is gekozen voor een (eenmalig meerjarig te besteden) bedrag van € 40.000. In het actieprogramma staat iets per abuis anders. Dat wordt nog recht getrokken.																					
Ingediende en toegewezen projecten																						
<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="734 172 766 705">Jaar</th> <th data-bbox="734 705 766 985">Begroot</th> <th data-bbox="734 985 766 1288">Besteed</th> <th data-bbox="734 1288 766 1568">Aanvraag/aanvrager</th> <th data-bbox="734 1568 766 1724">Verslag ingediend</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="766 172 798 705">2016</td> <td data-bbox="766 705 798 985">€ 40.000,00</td> <td data-bbox="766 985 798 1288">€ 1.537,10</td> <td data-bbox="766 1288 798 1568">Scouting</td> <td data-bbox="766 1568 798 1724">Gerealiseerd.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="798 172 829 705">2017</td> <td data-bbox="798 705 829 985">€ 38.462,90</td> <td data-bbox="798 985 829 1288">€ 10.000,- € 2.500,-</td> <td data-bbox="798 1288 829 1568">Daarnaast meerdere initiatieven van sportverenigingen. Niet gehonoreerd als samenlevingsinitiatief, maar gekozen voor programmatische aanpak voor alle verenigingsaccommodaties. Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier</td> <td data-bbox="798 1568 829 1724">Voor 1 april 2018 Voor 1 april 2018</td> </tr> <tr> <td data-bbox="829 172 861 705">2018</td> <td data-bbox="829 705 861 985">€ 25.962,90</td> <td data-bbox="829 985 861 1288"></td> <td data-bbox="829 1288 861 1568"></td> <td data-bbox="829 1568 861 1724"></td> </tr> </tbody> </table>	Jaar	Begroot	Besteed	Aanvraag/aanvrager	Verslag ingediend	2016	€ 40.000,00	€ 1.537,10	Scouting	Gerealiseerd.	2017	€ 38.462,90	€ 10.000,- € 2.500,-	Daarnaast meerdere initiatieven van sportverenigingen. Niet gehonoreerd als samenlevingsinitiatief, maar gekozen voor programmatische aanpak voor alle verenigingsaccommodaties. Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier	Voor 1 april 2018 Voor 1 april 2018	2018	€ 25.962,90				Bron: gegevens verstrekt door controller gemeente Nieuwkoop en aanvullingen na interviews.	
Jaar	Begroot	Besteed	Aanvraag/aanvrager	Verslag ingediend																		
2016	€ 40.000,00	€ 1.537,10	Scouting	Gerealiseerd.																		
2017	€ 38.462,90	€ 10.000,- € 2.500,-	Daarnaast meerdere initiatieven van sportverenigingen. Niet gehonoreerd als samenlevingsinitiatief, maar gekozen voor programmatische aanpak voor alle verenigingsaccommodaties. Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier Zonnepanelen Woerdense Verlaat/particulier	Voor 1 april 2018 Voor 1 april 2018																		
2018	€ 25.962,90																					

Bijlage 2 Lijst met gesprekspartners en bronnenlijst

Respondenten

Dhr./Mevr.	Naam	Functie	Organisatie
Deelnemers werkateliers:			
Bedrijven en instellingen			
Dhr. C.	't Hooft	Penningmeester	Coöperatie Zon op Woerdense Verlaat
Dhr. P.	Groen	Voorzitter Stichting De Zevensprong	Coöperatie Zon op De Zevensprong
Dhr. P.	Spek, van der	Lid Stichtingsbestuur	Coöperatie Zon op De Zevensprong
Dhr. F.	Kouwenhoven	Voorzitter	Groene Hart Energie
Dhr. A.	Faasse	Oprichter en bestuurder	Groene Hart Energie
Dhr. W.	Kelder	Voorzitter afdeling Alphen-Nieuwkoop	LTO Noord (vereniging agrarische ondernemers)
Dhr. B.	Roest	Secretaris bestuur	LTO-Noord (vereniging agrarische ondernemers)
Mevr. D.	Soederhuizen	Ondernemer; commercieel directeur	Omefa
Dhr. R.	Verburg	Ondernemer	Holterman Prefab
Dhr. M. van der	Hoorn	Ondernemer	Van der Hoorn Orchideeën
Initiatiefnemers/inwoners			
Dhr. J.	Verbrugge	Initiatiefnemer/inwoner	
Dhr. T.	Agterhof	Initiatiefnemer/inwoner	
Dhr. B.	Dors	Initiatiefnemer/inwoner	
Dhr. J.W.	Meertens	Initiatiefnemer/inwoner	
Dhr. G.	Martens	Initiatiefnemer/inwoner	
Dhr. A.	Droogh	Wijkambassadeur/inwoner	
Raadsleden (in periode van het onderzoek)			
Leon	Zoet	CDA	Gemeente Nieuwkoop
Berry	Dors	Natuurlijk Nieuwkoop	Gemeente Nieuwkoop
Quinten	Dobben, van	VVD	Gemeente Nieuwkoop
Jan	Hardenberg	VVD	Gemeente Nieuwkoop
Leen	Mur	Fractie Mur	Gemeente Nieuwkoop
Individuele en groepsgesprekken:			
Roy	Langedijk	Directeur/mede-eigenaar	Duurzaam Bouwloket
Marcel	Belt	Programmamanager Duurzaamheid	Gemeente Leiden
Annette	Pietersen	Portefeuillehouder duurzaamheid	Gemeente Nieuwkoop
Paul	Platen	Portefeuillehouder Ruimtelijke ordening (o.a. Schoterhoek II, Buytewech)	Gemeente Nieuwkoop
Ruud	Kwant	Duurzaamheidsmakelaar	Gemeente Nieuwkoop
Jan Willem	Linde, van der	Procesmanager afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling en Grondbedrijf	Gemeente Nieuwkoop
Richard	Bosboom	Procesmanager afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling en Grondbedrijf	Gemeente Nieuwkoop
Jeroen	Ververs	Programma coördinator Duurzaamheid	Holland Rijnland
Jeroen	Smits	Afdelingshoofd Omgevingsmanagement	Omgevingsdienst West-Holland
Milly,	Bruyn, de	Adviseur milieukwaliteit	Omgevingsdienst West-Holland
Peter	Dijk, van	Concern controller	Gemeente Nieuwkoop
Nicolette	Caspers	Regiocoördinator	Gemeente Nieuwkoop

Schriftelijke bronnen

	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
1	-	-	Duurzaam Bouwloket, <i>Wijkaanpak Nieuwkoop</i> , gegevens 2018
2	9	2013	Sociaal-Economische Raad, <i>Energieakkoord voor duurzame groei</i> , september 2013
3	-	2014	Gemeente Nieuwkoop, <i>De kracht van de samenleving</i> , coalitieakkoord SBN-CDA-D'66 2014-2018
4	-	2015	Gemeente Nieuwkoop, <i>Duurzaamheidsagenda Nieuwkoop 2015-2018</i> , inclusief: – Raadsvoorstel Duurzaamheidsagenda, 11 juni 2015 – Raadsbesluit Duurzaamheidsagenda 2015-2018, 11 juni 2015
5	4	2015	Partners+Pröpper, <i>Groningen energieneutraal in 2035?</i> , eindrapport ten behoeve van Rekenkamercommissie Groningen, 15 april 2015
6	6	2015	Gemeente Leiden, <i>Leiden Duurzaam 2030</i> , 30 juni 2015
7	9	2015	Gemeente Nieuwkoop, <i>Leidraad duurzaamheid schoolgebouwen</i> , september 2015
8	10	2015	Gemeente Nieuwkoop, <i>Duurzaamheidsambitie scholenbouw Nieuwkoop</i> , raadsvoorstel, 15 oktober 2015, inclusief: – Raadsbesluit, 15 oktober 2015
9	10	2015	Gemeente Leiden, <i>Duurzaamheidsagenda 2016-2020</i> , 8 oktober 2015
10	7	2016	Gemeente Nieuwkoop, <i>Actie Programma Duurzaamheid 2016-2018</i> , 5 juli 2016 Inclusief: Raadsvoorstel, Raadsnummer 2016-03a, 15-6-2016 – Raadsbesluit, Raadsnummer 2016-03b, 15 juni 2016 – Begrotingswijziging, Raadsnummer 2016-03c, 15 juni 2016
11	9	2016	Gemeente Nieuwkoop, <i>Paragraaf Duurzaamheid</i> , uit de jaarstukken 2016, 15 september 2016
12	10	2016	Gemeente Nieuwkoop, <i>Woonvisie Nieuwkoop 2016-2025</i> , 6 oktober 2016
13	10	2016	Provincie Zuid-Holland, <i>Energieagenda Watt anders 2016-2020-2050</i> , oktober 2016
14	11	2016	Gemeente Nieuwkoop, <i>Programmabegroting 2017-2020</i> , 10 november 2016
15	12	2016	Ministerie van Economische Zaken, <i>Energieagenda</i> , december 2016
16	-	2017	Gemeente Nieuwkoop, <i>Duurzaamheid</i> , special
17	5	2017	Holland Rijnland, <i>Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025 concept</i> , 4 mei 2017, inclusief: Raadsvoorstel, registratienummer 17.10604, 6 juli 2017 – Raadsbesluit, 6 juli 2017
18	6	2017	Gemeente Nieuwkoop, <i>Jaarstukken 2016</i> , 30 juni 2017
19	12	2017	Gemeente Nieuwkoop, discussienota Gasloze nieuwbouw Nieuwkoop 2018, 19 december 2017.
20	-	2018	Gemeente Nieuwkoop, <i>Verbinden Vertrouwen Vooruitgaan</i> , coalitieakkoord 2018-2022
21	1	2018	Duurzaam Bouwloket, <i>Regiorapportage West-Holland 2017</i> , 23 januari 2018
22	3	2018	Panteia, <i>Themaonderzoek Energietransitie Noord Brabant</i> , 26 maart 2018
23	3	2018	Duurzaam Bouwloket, <i>Evaluatie wijkaanpak Nieuwkoop</i> , 22 maart 2018
24	4	2018	E. Frijters, <i>Ruimtelijk ontwerp: de volgende stap in de energietransitie</i> , 25 april 2018, artikel van www.gemeentenvandetoekomst.nl , download 30 april 2018
25	-	2018	Rijkswaterstaat, <i>Klimaatmonitor, Opgave Energietransitie Nieuwkoop</i> , diverse data periode 2012-2016, van databank https://klimaatmonitor.databank.nl , download 5 april 2018
26	-	2018	Rijkswaterstaat, <i>Klimaatmonitor, CO₂-uitstoot in Gemeente Nieuwkoop</i> , diverse data periode 2012-2016, van databank https://klimaatmonitor.databank.nl , download 1 mei 2018
27	-	2018	Gemeente Leiden, <i>Bijzonder programma Duurzaamheid</i> , uit Programmabegroting 2018, z.d., van http://programmabegroting.leiden.nl , download van 6 april 2018

